

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Denis Strikovič

**Politično predstavništvo novih narodnih skupnosti
v Republiki Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Denis Strikovič

Mentor: izr. prof. dr. Miran Komac

Somentor: izr. prof. dr. Drago Zajc

**Politično predstavništvo novih narodnih skupnosti
v Republiki Sloveniji**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

*»Education is our passport to the future,
for tomorrow belongs to the people who prepare for it today«
(Malcolm X 1964).*

Politično predstavništvo novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji

Namen tega diplomskega dela je dobiti pregled o statusu in položaju narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, pregled sedanje ureditve političnega predstavništva teh manjšin ter pregled in ugotovitev morebitnih izboljšav na področju političnega predstavništva teh manjšin, novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji. V raziskovalno-analitičnem delu tega dela, katerega glavni del so intervjuji z vidnejšimi predstavniki teh manjšin, soočimo vprašanje političnega predstavništva teh manjšin s sedanjo ureditvijo, vprašanjem statusa in položaja teh manjšin, manjšinske in integracijske politike ter predlaganih mehanizmov in modelov varovanja manjšinskih pravic, oblik političnega predstavništva ter (predlagane) deklaracije Državnega zbora Republike Slovenije o politiki do teh manjšin. Rezultati analize nam prikažejo, da te manjšine v obstoječem sistemu niso v zadovoljivi meri reprezentirane in da neko zagotovljeno predstavništvo ni potrebno, bolj pomembni sta opredelitev teh manjšin kot novih narodnih skupnosti in ustanovitev Sveta pri Vladi Republike Slovenije, ki bi bil njihov glas v slovenskem političnem sistemu. Poleg vsega pa je bolj potrebna zagotovitev ustrezne družbeno-politične klime prek šolskega sistema in podpore na kulturnem področju, ki bi omogočila, da te manjšine ne bi potrebovale posebne oblike političnega predstavništva.

Ključne besede: politično predstavništvo, nove narodne skupnosti, narodi nekdanje Jugoslavije, priseljenjske skupnosti, manjšinska politika.

Political Representation of New National Minorities in the Republic of Slovenia

The purpose of this thesis is to get an overview of the status and position of national minorities originating from the former Yugoslavia and now living in Slovenia, to review the current regulation governing political representation of these minorities as well as to review and identify possible improvements in the field of political representation of these minorities. In the research and analytical part of this thesis we are faced with the question of political representation of these minorities and the proposed models of protecting minority rights of those minorities. The results of this analysis show that on one hand these minorities are not adequately represented in the existing system, while on the other hand such formal representation is not strictly necessary; of far greater importance is identification of these communities as the new national minorities and establishment of the relevant Council in the Government of the Republic of Slovenia, which would represent their voice within the Slovenian political system. Above all, it is further necessary to create an adequate socio-political climate through the school system and the appropriate support in the cultural domain, all of which would ensure that these minorities no longer required special forms of political representation.

Key words: political representation, new national minorities, nations of former Yugoslavia, immigrant communities, minority policy.

KAZALO

1 UVOD.....	7
2 NOVE NARODNE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI.....	10
2.1 Zgodovinski pregled	10
2.2 Opredelitev.....	12
2.3 Poimenovanje.....	17
2.4 V številkah	19
3 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO	22
3.1 Reprerzentacija.....	22
3.2 Telesa	24
3.2.1 (Po)svetovalna telesa.....	24
3.2.2 Odločevalska telesa	26
3.3 (Politična) integracija.....	28
4 MODELI VARSTVA NARODNIH MANJŠIN IN POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO LE-TEH V REPUBLIKI SLOVENIJI IN NEKATERIH IZBRANIH PRIMERJALNIH DRŽAVAH.....	30
4.1 Republika Slovenija	30
4.2 Republika Hrvaška.....	33
4.3 Zvezna republika Nemčija	35
4.4 Republika Finska	36
5 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO NOVIH NARODNIH SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI	39
5.1 Sedanja ureditev.....	39
5.2 Vprašanje statusa	43
5.3 Manjšinska vs. integracijska politika.....	46
5.4 Predlagane ureditve.....	47
5.4.1 Mehanizem.....	47

5.4.2 Model varovanja manjšinskih pravic	48
5.4.3 Oblika političnega predstavništva	50
5.4.4 Deklaracija o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti.....	52
6 SKLEP	55
7 LITERATURA	58

1 UVOD

Politično predstavništvo narodov in narodnosti iz drugih republik nekdanje skupne jugoslovanske države oz. novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji se na Slovenskem pojavlja kot nekakšna tabu tema oz. tema, pri kateri se sogovorniki ponavadi postavijo na nasprotni bregovi in s tem početjem ustvarijo velik prazen prostor, v katerem se najverjetneje nahajajo odgovori na vprašanja, povezana s političnim predstavništvom tega dela prebivalstva v Sloveniji.

Ta del prebivalstva v veliki večini predstavlja priseljence (in njihove potomce), ki so se naselili na ozemlju Slovenije v času 2. Jugoslavije¹ – najbolj intenzivno pa v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja – oz. migrante, ki so iz enega dela (Hrvaška, Bosna in Hercegovina, Črna gora, Srbija z Vojvodino in Kosovom² ali Makedonija) skupne države migrirali v drugi del in s tem tudi iz enega kulturnega okolja v drugega (ne glede na stopnjo kulturnih razlik med krajem izselitve in krajem priselitve).

Prostora za iskanje odgovorov na temo tega diplomskega dela ne bi rad omejil z diametralnimi stališči na vprašanje političnega predstavništva novih narodnih skupnosti, ki v resnici predstavljajo samo odgovora, kot sta »da« ali »ne« političnemu predstavništvu novih narodnih skupnosti v Sloveniji.

Kot eno izmed meja bi določil kar demokracijo kot tako, da bo že sama demokratična ureditev demokratične družbe poskrbela za preslikavo realne družbene raznolikosti, katero sestavljajo mnoge različne družbene skupine, tudi na inštitucije političnega predstavništva v Sloveniji. Prek te preslikave bodo predstavljeni tudi narodi, ki sestavljajo nove narodne skupnosti v Sloveniji, v smislu da vsak individuum predstavlja tudi del svoje identitete, ki je globoko povezana s kolektivno identiteto njegove narodne skupnosti. Nasprotna meja iskanja teh odgovorov se postavlja na stran zagotovljenega predstavništva novih narodnih skupnosti v predstavniških telesih na lokalni (mestni oz. občinski svet) in državni ravni (državni zbor in državni svet) ter z morebitno

¹ Ljudska (Socialistična) federativna republika Jugoslavija (L/SFRJ), časovno lahko opredelimo to obdobje od konca II. svetovne vojne pa vse do referenduma za neodvisnost Republike Slovenije.

² Avtonomni pokrajini Vojvodina in Kosovo.

regionalizacijo Slovenije tudi zagotovljeno predstavništvo na regionalni oz. pokrajinski ravni.

Ob omejenem prostoru za iskanje odgovorov je glavni cilj diplomskega dela, skozi različne modele političnega predstavništva in s pomočjo modelov varstva manjšin in političnega predstavništva (v sklopu varstva manjšinskih pravic) v Republiki Sloveniji ter nekaterih izbranih primerjalnih državah, ugotoviti najboljši model političnega predstavništva za nove narodne skupnosti v Sloveniji. Ob tem glavnem cilju bo ključni pomen diplomskega dela nakazati rešitev najbolj primerne ureditve političnega predstavništva za nove narodne skupnosti v Republiki Sloveniji.

Ključni vprašanji, s katerima se v diplomskem delu ukvarjam sta: »Ali so nove narodne skupnosti v zadovoljivi meri politično zastopane skozi strankarski sistem v Republiki Sloveniji?« in »Ali nove narodne skupnosti potrebujejo zadovoljiv mehanizem, prek katerega bodo enakopravno predstavljeni njihovi (skupaj ali samostojno) manjšinski pogledi na politična in družbena vprašanja v Republiki Sloveniji?«.

Raziskovalno-analitični del diplomskega dela zajema analizo primarnih in sekundarnih virov na temo manjšin in novih narodnih skupnosti v Sloveniji ter političnega predstavništva. Opravil sem tudi dvanajst družboslovnih intervjujev z vidnejšimi predstavniki novih narodnih skupnosti v Sloveniji (po dva predstavnika vsakega naroda, pri čemer vsaj eden ni aktivno vključen v delovanje Zveze zvez kulturnih društev narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji (Zveza zvez)³): Goran Andonovski⁴, Branimir Antalašić⁵, Petar Antunović⁶, mag. Admir Baltić⁷, prof. dr. Martin Berishaj⁸, dr. Ilija Dimitrievski⁹, Čedo Đukanović¹⁰, Dušan Jovanović¹¹, Amer Kalač¹², Veselin

³ Zveze zvez kulturnih društev narodov in narodnosti razpadle SFRJ se je razvila iz Koordinacije zvez in društev konstitutivnih narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Republiki Sloveniji.

⁴ Podpredsednik Makedonskega kulturnega društva Makedonija v Ljubljani.

⁵ Predsednik Hrvatskega kulturnega društva Međimurje – Ljubljana.

⁶ Predsednik Hrvatskega društva Ljubljana in predsednik Zveze hrvatskih društev v Sloveniji.

⁷ Vodja projektov v Bošnjaški kulturni zvezi Slovenije (BKZS), urednik časopisa Bošnjak – glasilo BKZS in urednik radijske oddaje Podalpski selam na radiu Študent.

⁸ Dekan Fakultete za diplomacijo in mednarodne odnose v Prištini in direktor Centra za albanske študije Albanica v Ljubljani.

⁹ Predsednik Makedonskega kulturnega društva Ciril in Metod iz Kranja, podpredsednik Zveze zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji in mestni svetnik v Mestni občini Kranj.

¹⁰ Predsednik Črnogorskega kulturnega, prosvetnega in športnega društva Morača iz Kranja in podpredsednik Zveze črnogorskih organizacij Evrope.

Lakić¹³, Tahir Maliqaj¹⁴ in Nedeljko Todorović¹⁵. Prek teh družboslovnih intervjujev sem prišel do odgovorov na vprašanja, ki so v neposredni povezavi z njimi kot družbeno skupino: vprašanje poimenovanja in statusa, manjšinska ali integracijska politika, individualne in kolektivne človekove pravice, obstoj političnega predstavništva prek obstoječega političnega sistema, vprašanje možnosti za politično predstavništvo, ustrezen model varovanja manjšinskih pravic in primerna oblika političnega predstavništva, obstoječa komunikacija teh manjšin z državo ter njihov pogled ureditve njihovega položaja v prihodnosti.

Ravno politologija kot taka in politologi skušamo najti odgovore na zgoraj navedena družbena vprašanja oz. najti rešitve za novodobne družbene izzive. S tem diplomskim delom bom poskušal podati in nakazati nekatere odgovore na enega od družbenih izzivov, ki se pojavlja v slovenski družbi po osamosvojitvi Slovenije.

¹¹ Glavni in odgovorni urednik časopisa Mostovi – glasilo Zveze srbskih društev Slovenije (ZSDS), član izvršilnega odbora ZSDS in član izvršilnega odbora Srbskega kulturnega in prosvetnega društva Sveti Savo Kranj.

¹² Predsednik Kulturnega društva Sandžak v Sloveniji.

¹³ Predsednik Zveze črnogorskih društev Slovenije in predsednik Društva Črnogorcev in prijateljev Črne gore Montenegro Ljubljana.

¹⁴ Predsednik Albanskega kulturnega društva Migjeni iz Ljubljane, predsednik Zveze albanskih društev v Sloveniji in predsednik Zveze zvez kulturnih društev narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji.

¹⁵ Kandidat na parlamentarnih volitvah 2008 na listi Lipa kot predstavnik Srbov in aktivni član Srbskega kulturno-umetniškega društva Vidovdan iz Ljubljane.

2 NOVE NARODNE SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

2.1 Zgodovinski pregled

Večina pripadnikov novih narodnih skupnosti v Sloveniji se je priselila na področje Slovenije za časa skupne države, Dolenc (2005, 70) ugotavlja, da je bil »višek priseljevanja v Slovenijo v letih 1978–1980«, poleg tega lahko tudi ugotovimo, da je največ te populacije migriralo v Slovenijo iz Bosne in Hercegovine (več v prav tam, 75), Albanci iz Kosova in Makedonije, Bošnjaki iz Bosne in Hercegovine in regije Sandžak (Srbija in Črna gora), Črnogorci iz Črne gore, Hrvati iz Bosne in Hercegovine in Hrvaške, Makedonci iz Makedonije ter Srbi iz Bosne in Hercegovine, Hrvaške, Kosova in Srbije. »Dobra polovica imigrantov se je priselila v obdobju 1971–1990. Ostali pa so skoraj proporcionalno razporejeni na obdobja pred letom 1970 oz. na obdobje po osamosvojitvi. Takšen razpored je tudi »biološko naraven« – pretežni del populacije, ki je prišla v Slovenijo v petdesetih in šestdesetih je v poznih devedesetih letih »biološko dozorek«. Umrljivost znotraj te populacije pa je običajno višja kot pri mlajših populacijah« (Komac 2003, 92-93).

Na podlagi tabele ABČHMS¹⁶ na Slovenskem skozi čas (več v Kržišnik-Bukić 2003a, 20) lahko napišemo, da se je število tega dela prebivalstva na Slovenskem skozi cel čas povečevalo, vse od časov pred 19. stoletjem pa do današnjih dni, sami kriteriji temeljijo predvsem na jeziku, maternem jeziku ali občevalnem jeziku. Do 19. stoletja naj bi na podlagi različnih etnoloških in zgodovinskih gradiv število tega dela prebivalstva predstavljalo približno več kot 1.000 prebivalcev, leta 1846 približno 20.000, leta 1910 približno 25.000; za časa Prve Jugoslavije, leta 1931, približno 25.000; za časa Ljudske Republike Slovenije, leta 1953, približno 30.000; za časa Socialistične Republike Slovenije, leta 1971, približno 75.000, leta 1981 približno 135.000 in leta 1991 približno 160.000; ter za popis za časa Republike Slovenije, ki je bil izveden leta 2002, približno 165.000.

¹⁶ ABČHMS – Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi, kratica, ki jo uporablja dr. Vera Kržišnik-Bukić, vodja raziskave s predraziskovalnim naslovom: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji, z dodatkom naslova, kot raziskovalne reakcije, Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji – ABČHMS v RS.

»Do hitrih sprememb narodnostne sestave prebivalstva Slovenije je prišlo v sedemdesetnih letih, na kar so vplivale naslednje zunanje okoliščine:

1. zagon gospodarstva po končani prvi gospodarski reformi v Jugoslaviji, izboljšanje življenjskega standarda (obdobje najintenzivnejše gradnje, opremljanje gospodinjstev s trajnimi potrošnimi dobrinami) v pogojih skoraj povsem zaprtega notranjega trga in velikega povpraševanja« (Dolenc 2005, 68);
2. »prva naftna kriza, začetek omejevanja priseljevanja v države zahodne Evrope in spremembe migracijske politike gostujočih delavcev« (Mesić v prav tam);
3. »obdobje največje rodnosti v Sloveniji, kjer so pomemben delež povečanja neslovenskega prebivalstva predstavljala rojstva druge generacije priseljencev« (prav tam).

»Posledica prvih dveh dejavnikov je bila najbolj intenzivno priseljevanje v Slovenijo v njeni zgodovini. V tem desetletju se je najbolj povečalo število prebivalstva (za 160 tisoč) in največja je bila relativna rast prebivalstva (skoraj 10 odstotkov). Skupaj je bilo v Sloveniji ob popisu 1981 več kot 150 tisoč narodnostno neavtohtonega prebivalstva, kar je 23 tisoč več, kot je bilo priseljenih iz drugih republik« (prav tam).

Pripadniki drugih narodov so bili obravnavani kot prišleki, ki naj se življenju v Sloveniji čim prej prilagodijo, naučijo naj se slovenščine in naj jo v javnosti tudi uporabljajo. Drugačno nastopanje/obnašanje v javnosti je bilo obravnavano kot »južnjaško« mačistično nastopaštvo, morda celo izzivanje. Pogosto je bilo mnenje, da imigranti celo ogrožajo slovenski narod. Izsledki empiričnih raziskav, ki so bile opravljene v 70., 80. in 90. letih prejšnjega stoletja, jasno kažejo odklonilen odnos Slovencev do priseljevanja delavcev iz drugih republik¹⁷ in zadržan odnos večinskega naroda do prihajajočih populacij (Komac 2005, 215).

»Množično priseljevanje v 70. letih je bil pojav, s katerim se je slovensko okolje srečalo prvič v zgodovini. Priseljenci so bili za to okolje tujci, pogosto tujek v narodnem telesu« (Komac 2007, 47). Odklonilni odnos iz teh let zagotovo tudi v sedanji politični klimi na Slovenskem vpliva na odnose do novih narodnih skupnosti v Sloveniji. »Prejšnji pripadniki konstitutivnih narodov Jugoslavije so (najpogosteje) zaradi iskanja

¹⁷ Podatki Slovenskega javnega mnenja 1988 (Preglednica 1 v Komac 2005, 216).

zaposlitve na drugem geografskem območju še vedno skupne domovine tako rekoč čez noč postali statistično ugotovljena manjšina z vsemi sociološkimi in antropološkimi atributi ekonomskih imigrantskih skupnosti« (Komac 1999, 9).

Komac (2003, 73) pravi, »da je temeljna funkcija novonastale države »obramba« slovenskega naroda v vsej njegovi državniški večplastnosti. Kar pa seveda ne pomeni, da je problematika ohranjanja in razvoja narodnostne identitete neslovenskih narodnostnih skupin povsem izrinjena iz procesa izgrajevanja samostojne slovenske države«. Za vse te narode je bila tako velika prelomnica osamosvojitve Slovenije ter novi politično-ustavni sistem Republike Slovenije. »Toda preden bi bili »deležni« beneficij nove slovenske ustave, so morali (v večini) šele postati državljani Republike Slovenije v skladu z določili ustrezne slovenske zakonodaje. Ko govorimo o »beneficijah«, mislimo v prvi vrsti na ugodnosti iz naslova zaposlovanja, pridobivanja nepremičnin ter pravice do aktivne in pasivne volilne pravice« (prav tam, 73-74).

2.2 Opredelitev

»Tako kot pri klasičnih narodnih manjšinah se tudi v povezavi z drugimi vrstami etničnih manjšin pojavlja konstrukcija, ki jo pogosto zasledimo pod imenom »problem manjšin«. Tovrstno razumevanje nedominantnih skupnosti kot »problema« je konstrukt večine« (Roter 2005b, 201). »Manjšine so bile in so pogosto še vedno razumljene kot vir nestabilnosti, konfliktov in nevarnosti za nemoten obstoj držav v okviru njihovih obstoječih meja, čeprav so dejanski problemi nastajali prav zaradi sistematičnega pregona pripadnikov manjšin, zanikanja njihove posebne identitete ali načrtnega preprečevanja možnosti za ohranjanje te posebne identitete in njenega razvoja« (Roter v Komac in drugi 2007, 80). »V tem kontekstu je še posebej pomembno družbenopolitično razumevanje manjšin – in sicer kot tistih skupin, ki so v nedominantnem položaju v neki skupnosti, zaradi česar jim mora biti namenjena posebna skrb, s čimer bi se njihovim predstavnikom omogočile enake začetne osnove za njihovo delovanje v vsakdanjem življenju« (Roter 2005a, 170).

»Vprašanje opredelitve določenih jezikovnih, verskih, kulturnih – skratka etničnih – skupnosti kot narodn(ostn)ih manjšin spada med tiste državno-družbene problematike,

ki se vedno znova pojavljajo na dnevnem redu posameznih političnih strank, vlad in državnih institucij. Hkrati pa spada to vprašanje tudi med tiste aktualne teme, katerih reševanje zahteva dinamičen odnos neke družbe, saj se etnična sestava prebivalstva posameznih držav v sodobni mednarodni skupnosti nenehno spreminja« (Roter 2005a, 169). »V zadnjih dveh desetletjih se je v večini držav povečala narodnostna raznolikost, ki je rezultat množičnih migracij, kompleksnih zamenjav v (kulturnih) identifikacijah in sprememb državnih meja« (Bird in drugi 2011, 1). Te spremembe po Roterjevi (2005a, 169) pomenijo »svojevrsten test za doslej prevladujoče (samo)opredeljevanje družb, še zlasti, ker je – ugotavlja Mayall – sodobna država nenehno izpostavljena simultanim pritiskom iz vsaj treh smeri: ne le »od zgoraj« (globalizacija) in »od spodaj« (etnične in lokalne identitete), ampak tudi »od zunaj« (imigracijski tokovi)«.

»Ob klasičnih narodnih manjšinah se tovrstna razprava vedno pogosteje in glasneje – zlasti z vidika številnih migracijskih tokov in razširjene Evropske unije in v luči njenega širjenja, ko naj bi se pomen meja postopoma spremenil – razširja tudi na druge vrste manjšinskih etničnih skupnosti, ki se v vsakdanjem življenju srečujejo s podobnimi problemi kot tradicionalne, teritorialne narodne manjšine« (Roter 2005a, 170). »Del sprememb, katerim smo priča danes, ni neposredno povezan z migracijami, ampak s povečanim izražanjem ali »politizacije« narodnostne pripadnosti. S tem mislimo primarno na pojav narodnih manjšin kot političnih igralcev – kot družbeni aktivisti, volivci, kandidati in vse več kot izvoljeni predstavniki, ki vsaj v neki meri izražajo svojo narodnostno pripadnost prek svojih političnih projektov« (Bird in drugi 2011, 2). »V 21. stoletju seveda ni več nobenega dvoma, da se tudi te številne in številčne skupnosti srečujejo s podobnimi težavami kot »klasične« narodne manjšine in da imajo podobne potrebe kot pripadniki skupnosti in skupnosti same, ki so že priznane kot narodne manjšine« (Komac in drugi 2007, 85). »Poleg novo nastajajočih imigrantskih etničnih skupnosti v večini evropskih držav živijo in delajo posamezniki, ki so (lahko) etnično drugačni od večinskega prebivalstva, vendar že desetletja stalno živijo v državi, v kateri se niso rodili, so medtem morda postali tudi njeni državljani, njihovi potomci (torej t. i. druga in tretja generacija imigrantov) pa so sploh rojeni v tej državi« (Roter 2005a, 170). »Slovenska situacija (bodisi na nacionalni ravni ali na ravni MOL¹⁸) je še posebej zanimiva za raziskovanje pojmovanja manjšin v evropskem kontekstu, in sicer

¹⁸ Mestna občina Ljubljana.

predvsem zaradi tega, ker številčno najmočnejše skupnosti, ki se na popisih prebivalstva v etničnem smislu ne opredeljujejo kot Slovenci, sestavljajo državljani Republike Slovenije« (Komac in drugi 2007, 86).

Ko govorimo o opredelitivni narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, vedno govorimo o razmerju med »klasičnimi« narodnimi manjšinami in »novimi« narodnimi manjšinami. Ravno zaradi tega je to razmerje zanimivo, saj so pravice »klasičnim« narodnim manjšinam na Slovenskem zagotovljene na najvišji ravni. »Skromne pa so zveze o urejanju položaja pripadnikov drugih narodov nekdanje skupne jugoslovanske države« (Komac 2007, 36). »Za razliko od klasičnih narodnih manjšin, ki imajo bolj ali manj razpoznaven poselitveni prostor, je za imigrantske populacije značilna prostorska disperzija. Kraj njihovega bivanja je primarno povezan z zaposlitvijo« (Komac 2003, 99). Kaj se tiče Slovenije, ni nič drugače, saj se je večina priseljencev naselila blizu kraja, kjer so dobili službo, seveda pa tu moramo omeniti tudi tiste, ki so prišli v Slovenijo zaradi šolanja in zaradi poroke. »Pripadnike imigrantskih skupnosti (in njihove potomce) je mogoče najti v vseh slovenskih občinah. Največje koncentracije so opazne večjih industrijskih in urbanih središčih« (prav tam).

V zadnjem času se vse več govori¹⁹ tudi o novih narodnih skupnostih v Sloveniji, te skupnosti oz. manjšine prihajajo vse bolj na politični dnevni red države. Bird in drugi (2011, 2) povežejo »politizacijo« narodne pripadnosti »s povečano javno debato o urejanju narodnostne raznolikosti«. Ob pričevanju, da se v vsaki primorski občini nahaja več pripadnikov novih narodnih skupnosti kot pa italijanske narodne skupnosti (več v Komac 2003, 99), Komac (v prav tam, 99-100) pravi, »da ni nič nenavadnega, da se ob opisani etnični sestavi pogosto pojavljajo znotraj teh skupnosti (in pri nekaterih zunanjih opazovalcih) vprašanja o utemeljenosti obstoja velikega razkoraka med obsegom pravne zaščite »avtohtonih« narodnih in »novih« narodnih manjšin«.

¹⁹ Masten, Aljoša in Gašper Petovar. 2011. *Narodom nekdanje Jugoslavije možnost za uveljavitev kolektivnih pravic: Obeta se širša parlamentarna podpora*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/narodom-nekdanje-jugoslavije-moznosti-za-uveljavitev-kolektivnih-pravic/248550> (24. januar 2011).

Škerl Kramberger, Uroš. 2010. *Nekateri muslimani in Srbi so tu že stoletje*. Dostopno prek: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042405269 (24. januar 2011).

Škrinjar, Klara in Anže Božič. 2010. *Na TVS skupnosti nekdanje Jugoslavije*. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/131758> (24. januar 2011).

Kljub težavam zaradi arbitrarnosti kriterijev, na podlagi katerih evropske države pojmujejo narodne manjšine (kar omogoča veliko manevrskega prostora za prepoznavanje določenih skupnosti kot narodnih manjšin in za zanikanje takšnega statusa drugim skupnostim), ostaja pojmovanje manjšinskih skupnosti eno izmed zelo pomembnih vprašanj. To pa predvsem zato, ker prav iz pojmovanja manjšinskih skupnosti izhajajo določena pričakovanja glede ravnanja države v odnosu do teh skupnosti (Komac in drugi 2007, 84).

»Slovenija je le ena od držav, ki se srečuje z vprašanjem, kako urediti položaj t. i. novih/novodobnih manjšin oz. etničnih skupnosti, ki so se znašle v manjšinskem položaju – ne zaradi spreminjanja državnih meja, ampak zaradi migracijskih tokov« (Roter 2005b, 199). Zaradi skupnega življenja Slovencev z ostalimi narodi nekdanje Jugoslavije v večih državnih ureditvah od vsaj druge polovice 19. stoletja naprej je to vprašanje še bolj kompleksno. »Glede urejanja vprašanj, ki se nanašajo na sobivanje različnih etničnih skupnosti in s tem tudi različnih kultur, jezikov in veroizpovedi, se Slovenija v nekem pogledu razlikuje od večine drugih evropskih držav. Ta najbolj očitna razlika se nanaša na pravni status posameznikov pripadnikov novim manjšinskim skupnostim v Republiki Sloveniji; velika večina teh posameznikov je namreč državljanov Republike Slovenije« (prav tam).

Če predpostavljamo da »nove« narodne skupnosti v Sloveniji – z izjemo ohranjanja dolgotrajnih in trajajočih vezi (ob upoštevanju dejstva, da je ta kriterij nedorečen, čeprav praksa kaže, da nakazuje na teritorialne manjšine, ki so se znašle v manjšinskem položaju, ko je del poselitvenega območja prišel pod suverenost druge države) – izpolnjujejo vse t. i. objektivne in subjektivne kriterije, ki so se uveljavili tako na univerzalni kot na regionalni (evropski) ravni varovanja manjšin – da so torej to skupnosti posameznikov, ki so v nedominantnem položaju in ki jih družijo etnična identiteta, hkrati pa imajo pozitiven odnos do te svoje posebne identitete v smislu, da želijo svoje posebnosti ohranjati (vsaj kot eno izmed več identitet, ki jo posameznik ima) – potem ni nikakršnega formalnega kriterija več, ki bi preprečeval razumevanje teh skupnosti kot posebne vrste manjšin (Rotar 2005a, 192).

Ob tem Rotarjeva (2005a, 192) ugotavlja: »Vendar pa te »posebne vrste manjšin« niso

enake t. i. teritorialnim manjšinam, ki lahko uživajo posebne manjšinske pravice prav na svojem poselitvenem prostoru. Hkrati pa ozemeljska razpršenost teh skupnosti ne pomeni, da država ne bi mogla dejavneje pomagati ohranjati njihovo posebno identiteto«. »Posebej je treba omeniti le še evropski kriterij ohranjanja trajnih in trdnih vezi z državo bivanja, ki je bil uveden ravno zaradi razlikovanja tradicionalnih narodnih manjšin od imigrantskih skupnosti. Tega kriterija pa ne moremo uvrščati med formalne kriterije, saj sta trajnost in trdnost vezi izmuzljivi kategoriji – prej torej politična kot pravnoformalna kategorija, ki se poleg tega sčasoma tudi nujno spreminja« (Roter 2005b, 199-200). »Za razliko od državljanstva, ki ga oseba ima ali ne, je določanje avtohtonosti subjektiven proces, saj temelji na kriterijih, ki niso niti nedvoumno opredeljeni niti objektivni, ampak so stvar individualne presoje – na primer o tem, kdaj so vezi med posamezniki in državo dovolj trajne ali kdaj so dovolj močne« (Komac in drugi 2007, 86). »Še pred nekaj leti se je v literaturi avtohtonost – ki je slovenski izraz za trajne in trdne vezi med manjšino in državo, v kateri manjšina obstaja – opredeljevala s tremi generacijami. Tovrstno razumevanje avtohtonosti pa se izrazito opušča, saj tudi v Sloveniji že živijo predstavniki tretje generacije etničnih skupnosti, ki so se v Slovenijo priselile« (Roter 2005b, 200).

»Tudi v kontekstu razprav o integraciji novejših etničnih skupnosti v prvi vrsti govorimo o pravicah oz. možnostih za posameznike, da bi bili enakopravno vključeni v družbo in da bi istočasno lahko ohranjali tudi značilnosti svoje posebne etnične identitete. Seveda je odvisno od vsakega posameznika, ali bo dejansko uresničeval pravice, ki so mu zagotovljene kot pripadniku manjšinske skupnosti« (Roter 2005b, 202). »V javnem prostoru v Sloveniji se še ni v zadostni meri uveljavilo spoznanje o tem, da je odprava diskriminatornih praks in poprava krivic v odnosu do »drugih/neavtohtonih ali novodobnih skupnosti« pogoj za razvoj demokratične družbe, v kateri enakopravno in tvorno sodelujejo vsi državljani« (Klopčič 2003, 187).

Takšen položaj pa ni pomemben le z vidika posameznika, ampak ima poseben pomen tudi z vidika opredeljevanja skupnosti. Če predpostavljamo, da te skupnosti izpolnjujejo vse t. i. objektivne in subjektivne kriterije, ki so se uveljavili na univerzalni in regionalni (evropski) ravni varovanja manjšin – da so torej to skupnosti posameznikov, ki so v nedominantnem položaju in jih družijo skupna etnična identiteta, hkrati pa imajo pozitiven odnos do te svoje posebne identitete v

smislu, da želijo svoje posebnosti ohranjati (vsaj kot eno izmed več identitet, ki jo posameznik ima) – potem ni nikakršnega formalnega kriterija več, ki bi preprečeval razumevanje teh skupnosti kot posebne vrste manjšin (Roter 2005b, 199).

2.3 Poimenovanje

Težko je najti ustrezen skupni izraz za ta del populacije znotraj slovenske nacije, za katerega v slovenski strokovni literaturi najdemo ob poimenovanju nove narodne skupnosti tudi poimenovanja, kot so nove/novodobne etnične/narodne/narodnostne manjšine/skupnosti in vse te različice s predpono t. i. ter opredelitve, kot so priseljenci, priseljske skupnosti, neavtohtone manjšine, »ostali«, »Neslovenci« itd. A jasno je, da gre pri vseh teh naštetih terminih za poimenovanje istega dela populacije znotraj Slovenije.

Negativnih in žaljivih poimenovanj s strani večinskega prebivalstva za nove narodne skupnosti v tem diplomskem delu ne omenjam. Kržišnik-Bukić (2003a, 13) označi oznako oz. poimenovanje »Neslovenci« za nove narodne skupnosti kot nesprejemljivo: »V težnji, da se za pripadnike narodov skupne države, ki so bili izvorno iz drugih republik Jugoslavije, uporabi skupno ime, ki pa nekako ne bi imelo žaljive konotacije, je skovan naziv Neslovenci. Ime Neslovenci/»Neslovenci« je nastalo nekje v drugi polovici 20. stoletja, nikoli se ni nanašalo na Nemce, Italijane ali Angleže, ki živijo v Sloveniji, temveč izključno na pripadnike samo (vseh) narodov jugoslovanske države.« Ta termin je za ta del diplomskega dela zanimiv iz vidika, ker je prišel iz samih akademskih krogov (več v prav tam). »Nato, vsako poimenovanje, ki izhaja iz negacije Drugega, je žaljiva izvedbena konstrukcija« (prav tam).

Tudi sami vidnejši predstavniki te populacije uporabljajo različna poimenovanja za ta del populacije, ki si sama po sebi niso nasprotujoča in so si veliko bližja kot zgoraj našteteta. Pri analizi družboslovnih intervjujev (2010), ki sem jih naredil za potrebe diplomskega dela, je večina intervjuvancev izpostavila, da je najbolje ta del populacije opredeliti – in ne na novo poimenovati – kar z imeni vseh šestih narodov, Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi. Maliqaj (2010) izpostavi, da so se

predstavniki vseh teh narodov za tako opredelitev tudi odločili, ko so ustanavljali Zvezo zvez. Dimitrievski (2010) postavlja to opredelitev kot nasprotje opredelitvi neavtohtone manjšine, ta opredelitev pa ni edina, ki so jo intervjuvanci označili kot neprimerno. Lakić (2010) odklanja opredelitev pod »ostali«, Jovanović (2010) se ne strinja z opredelitvijo priseljenci, prav tako se s to opredelitvijo ne strinja Baltić (2010), ki pa pogosto uporablja izraz priseljske skupnosti, četudi se zaveda, da ta izraz ni najbolj primeren, saj se že on, ki se je rodil v Sloveniji, ne more šteti med priseljence. Intervjuvanci dodajo tudi, da te skupine nesporno sodijo pod opredelitev manjšin, Berishaj (2010) opredeli splošno in vsezajemajoče kot manjšinski narodi, ki postavlja te manjšine na enak položaj kot italijansko in madžarsko narodno skupnost. Za enako poimenovanje, kot gre pri italijanski in madžarski narodni skupnosti, se zavzemajo tudi Antalašić (2010), Kalač (2010) in Todorović (2010).

Moja prvotna izbira poimenovanja se dotakne nevtralnega stališča tega vprašanja, ki je bolj nevtralna kot ostale, kjer ob predponi t. i. združimo poimenovanje novodobne manjšine in narodn(ostn)e manjšine. Opis, ki bi ga dobili ob združitvi terminov za poimenovanje t. i. novodobne narodnostne manjšine v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (Bajec 1994, 522, 622, 692), bi se glasil: manjši del kake (slovenske) skupnosti, ki ga sestavljajo pripadniki naroda/ov, katerega/ih večina živi v drugi/h državi/ah ter je njihova prisotnost bolj značilna za novo dobo. Uradni naziv države Slovenije, Republika Slovenija, nam ob zgoraj zapisani opredelitvi doda še teritorialno časovno opredelitev, ki opredeli to vprašanje na državo Slovenijo in časovno na čas po razdružitvi Slovenije iz skupne jugoslovanske države.

Sicer ima termin nove narodne skupnosti enak pomen, izhaja iz samega poimenovanja, ki se uporablja za »klasični« manjšinski skupnosti v Sloveniji, narodni skupnosti. Ta termin v diplomskem delu uporabljam brez narekovajev, čeprav zna biti opredelitev teh manjšin kot nove zelo polemična. Za spremembo poimenovanja iz t. i. novodobnih narodnih manjšin v nove narodne skupnosti sem se odločil ob pisanju diplomskega dela in v tem letu sprejete Deklaracije o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti, ki poimenuje te skupnosti kot take. Do tega poimenovanja so predstavniki teh skupnosti prišli s predstavniki Državnega zbora Republike Slovenije v večmesečnem pripravljanju predloga deklaracije, tako da to ni enosmerno poimenovanje.

2.4 V številkah

Nove narodne skupnosti v Republiki Sloveniji sestavljajo naslednje narodne skupnosti oz. naslednji narodi, ki v skupni narodnostni samoopredelitvi po popisu iz leta 2002 štejejo skupaj 127.502 osebi (povzeto po Šircelj 2003, 141):

- Albanci, 6.186 oseb,
- Bošnjaki, uradna opredelitev Bošnjakov kot naroda je bila v ustavo Federacije Bosne in Hercegovine vpeljana leta 1994 kot zamenjava opredelitve Muslimani, tako da lahko k Bošnjakom dodamo tudi tiste, ki so se v popisu 2002 opredelili kot Muslimani (z veliko začetnico; v smislu etnične oz. narodnostne in ne verske pripadnosti) ter tiste, ki so se v popisu 2002 opredelili kot Bosanci (kar se uvršča v regijsko in ne etnično oz. narodnostno opredelitev), saj se Bosanec lahko uporabi kot sinonim za Bošnjaka, ki v najbolj splošni opredelitvi pomeni človek iz Bosne (več v Imamović 1998, 7-17), 21.542 oseb plus 10.467 plus 8.062 oseb,
- Črnogorci, 2.667 oseb,
- Hrvati, 35.642 oseb,
- Makedonci, 3.972 oseb in
- Srbi, 38.964 oseb.

K velikem številu narodnostno neopredeljenih je po popisu iz leta 2002 vplivalo tudi neopredeljevanje tega dela prebivalstva, saj lahko rečemo, da je realna številka oseb zgoraj naštetih narodnosti na Slovenskem višja. »Dejstvo je, da je precejšen del priseljencev prve in naslednjih generacij izkoristil zakonsko možnost in na vprašanje o narodnosti in veroizpovedi ni želel odgovoriti« (Dolenc 2005, 45). V času prvega popisa po neodvisnosti Slovenije je bil odnos državnih in lokalnih oblasti do teh skupnosti na veliko nižji ravni, kot je danes (več v Pušenjak 2002), tudi na sredi prejšnjega desetletja se odnosi političnih akterjev in stroke niso kaj dosti spremenili (več v Šuljić 2005), čeprav se neki veliki koraki po teh vprašanjih niso niti zgodili in smo v letu 2011 komaj na nekakšnem začetku. Tedanja predsednica društva Srbska skupnost Vesna Miletić (v Pušenjak 2002) je na okrogli mizi »Novodobne narodne in verske

skupnosti v Sloveniji: med asimilacijo in kulturnim pluralizmom« trdila: »Ni lahko se uradno opredeliti kot Srb«. »Po besedah Šimeta Ivanjka iz hrvaškega kulturnega društva so se tudi Hrvati v Sloveniji, zlasti v preteklosti, bali identificirati kot Hrvati« (prav tam). Tudi Fahir Gutić, takratni koordinator in sedanji predsednik Bošnjaške kulturne zveze, je govoril o še posebej slabi klimi do Bošnjakov in islama, ki je tudi verjetno rezultirala pri neopredeljevanju nekaterih članov bošnjaške skupnosti (več v prav tam).

Nekateri poskušajo dileme o številčnem stanju posameznih narodnih skupin »razreševati« z vključevanjem odgovorov na vprašanje o veroizpovedi. Toda pri tej kategoriji se pojavljajo podobne težave kot pri odgovorih na vprašanje o narodni pripadnosti. Odgovarjanje na vprašanje o veroizpovedi ni bilo obvezno. To možnost je izkoristilo kar 15,7% prebivalstva Republike Slovenije, zato je razprava na to tematiko bolj kot ne spekulativne narave. Ugotavljanje članstva v določeni narodni skupini s pomočjo veroizpovedi je tudi metodološko zelo vprašljivo, saj je veroizpoved transnacionalna kategorija – določene veroizpovedi pač ni mogoče pripisati samo eni narodni skupini. Res pa je, da se je na primer pretežni del srbske populacije (78,8%), ki se je opredelila po veroizpovedi izrekla, da pripada pravoslavni veroizpovedi ter, da se je za pripadnost islamski veroizpovedi izreklo kar 87,78% tistih pripadnikov Bošnjaške, Muslimanske in Bosanske skupnosti, ki so se opredelili po veroizpovedi (Komac 2003, 97-98).

»Temeljna značilnost, ki jo zasledimo pri primerjavi podatkov o narodni pripadnosti in podatkov o maternem jeziku, je razkorak v prid maternega jezika. Govorcev določenega jezika je občutno več, kot pa je oseb, ki so se opredelile za pripadnost določenemu narodu« (Komac 2003, 97). Po podatkih na podlagi tabele ABČHMS na Slovenskem skozi čas (več v Kržišnik-Bukić 2003a, 20) lahko opazimo, da je po popisu 2002 po jezikovnem kriteriju (kriterij maternega jezika) za približno 37.500 več predstavnikov tega dela prebivalstva na slovenskem, kot pa jih je po narodni samoopredelitvi. »Res velika razlika je ugotovljiva šele v zadnjem popisu, prvem v RS. Tudi zato, ker je bil odgovor na vprašanje o maternem jeziku leta 2002 obvezen, na vprašanje o narodnosti pripadnosti pa fakultativen, ob čemer je veliko večje število »naših« ABČHMS kot je popisanih pripadnikov narodov ABČHMS v RS samih, kaže, da je treba kriterij maternega jezika upoštevati kot realnejši kazalec dejanske narodnostne prebivalstvene sestave v Sloveniji« (prav tam, 21).

Najbolj opazna je razlika pri hrvaškem narodu in hrvaškem jeziku. Če pri kategoriji narodna pripadnost beležimo radikalen padec za približno 33% (17.234 oseb), pa nam kategorija »prebivalstvo po maternem jeziku« razkriva, da je govorcev hrvaškega maternega jezika več, kot jih je bilo ob popisu leta 1991. Podobne razkorake, čeprav manjše, je mogoče zaznati tudi pri ostalih narodih in njihovih jezikih, vključno s slovenskim jezikom. O vzrokih za te razkorake lahko samo ugibamo; podrobnejša pojasnila bi namreč prispevala le natančnejša kvalitativna raziskava. Morda je temu »kriva« akomodacija, morda je to zakrivanje rezultata zadržanosti večinske populacije do izražanja drugih komponent narodne identitete v javnosti. Kakorkoli že, vsakršno razpravljanje o »statističnem genocidu«, brez upoštevanja obeh spremenljivk (narodne pripadnosti in maternega jezika), bi pomenilo grobo poenostavljanje rezultatov popisa 2002 (Komac 2003, 97).

»Zakaj jezikovni kriterij? Prvič zato, ker je bil materni/občevalni jezik prebivalcev Slovenskega skozi čas stalno prisoten kot popisna kategorija, drugič zato, ker je jezik tudi sicer osrednja, primarna komponenta etničnega/narodnostnega objektivnega opredeljevanja in, tretjič, ker je materni jezik tudi razmeroma najbolj konsistentna komponenta narodnostnega samoopredeljevanja ljudi ob popisih prebivalstva na Slovenskem« (Kržišnik-Bukić 2003a, 21).

3 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO

3.1 Reprezentacija

»Ne glede na oblike predstavniških institucij in različne načine njihovega delovanja vprašanje, politične reprezentacije, to je, komu je poverjen »glas« posebnega segmenta populacije, ostaja jedro vprašanja političnega predstavništva« (Medved 2005, 524). »Etimološko gledano pomeni izraz predstavljati: ponovno predstaviti in v širšem pomenu narediti, da bo navzoč nekdo, ki ni prisoten, ali nekaj, kar ni prisotno« (Sartori v Della Porta 2003, 160). Po Sartoriju (v Della Porta 2003, 160) ima predstavništvo tri pomene: pooblastilo ali mandat, predstavništvo oz. reprezentativnost ter odgovornost.

»Predstavništvo kot mandat ali pooblastilo usmerja k pravnemu pojmovanju: predstavnik je nekakšen »delegat« (ali mandatar), ki deluje na temelju povsem opredeljenega mandata« (Della Porta 2003, 160).

Drugo pojmovanje v tej porazdelitvi ima bolj sociološki pomen in daje v ospredje reprezentativnost, zrcaljenje družbene raznolikosti na sestavo predstavnikov. »O nekom pravimo, da je »reprezentativen«, da bi povedali, da poseblja nekatere značilnosti skupine, razreda ali poklica, iz katerega izvira in h kateremu sodi« (Sartori v Della Porta 2003, 161). Ta tip predstavništva Felicita Medved (2005, 524) imenuje »deskriptivna reprezentacija«, ob kateri pravi: »Ko in če trdimo, da so etnične skupine politično podreprezentirane, pogosto domnevamo, da bi njihova reprezentacija v idealnem smislu morala izraziti njihovo demografsko reprezentacijo v družbi«. Ob tem tipu, ki je zelo pomemben tip predstavništva za to diplomsko delo, se pojavlja tudi veliko vprašanj. »Poleg tega tudi ni jasno, ali bi, če bi bili voljeni, politiki teh skupin bili res tudi zagovorniki skupnostnih političnih interesov. Povedano drugače, ni jasno, ali deskriptivnost avtomatično vodi do reprezentacije političnih interesov skupnosti« (Medved 2005, 525). A je vselej ob vprašanjih političnega predstavništva novih narodnih skupnosti najbolj zanimiv. »Lahko sicer trdimo, da bi deskriptivna reprezentativnost morala ostati visoko na političnem dnevnem redu, ker verjetno ima pozitivne učinke na percepcijo politike etničnih skupin. Prav tako lahko pomeni notranjo simbolno vrednost, o kateri je tudi treba razmišljati« (prav tam).

»Predstavništvo kot odgovornost se povezuje z docela političnim pojmovanjem. Predstavniki morajo biti odgovorni tistim, ki jih predstavljajo, to je, polagati jim morajo račune o svojem delovanju in biti sposobni za vladanje« (Della Porta 2003, 162). To pojmovanje je tudi zelo pomembno za diplomsko delo, saj se ob določenem prenosu vseobčih odgovornosti na katerokoli majšinsko skupino lahko tako početje prelevi v kontraefekt in preidemo iz »torture večine« v to, da je cela družbena skupnost »talec« določene družbene skupine.

Po Morrillu (v 2004, 67-68) obstajajo »v zahodnih demokracijah vsaj štirje temeljni modeli reprezentacije:

1. neposredno, kot posamezniki;
2. posredno, kot podpora stranki ali posamezniku, ki izraža program vladanja s katerim se v tistem času strinjamo;
3. posredno, kot podpora predstavniku, ki poseduje enako pripadnost določenemu ozemlju;
4. posredno, kot podpora predstavniku, ki poseduje enako rasno ali jezikovno dediščino, ki je bila verjetno v preteklosti zatirana.«

Polzer Srienz (v 2000, 228) pravi, da »politično zastopstvo posameznika seveda ni sporno«, če je to omejeno, je to stvar diskriminacije, »zastopstvo manjšine kot skupine pa tembolj«. Ravno zaradi tega je po Polzer Srienz (v prav tam) »posebno politično zastopstvo manjšine urejeno na različne načine in obsega:

1. pravno zaščito manjšinske samouprave,
2. reprezentacijo in participacijo v splošnih predstavniških telesih,
3. posebne ureditve za manjšino v volilnih zakonih in
4. udeležbo v vladi.«

»Prav tako je treba poudariti, da predstavništvo ne zadeva le političnega predstavništva v voljenih institucijah oblasti, ampak postaja pomembno, če ne ključno, v vrsti drugih organizacij in institucij javnega pomena, še posebno na tistih področjih, ki so, kot v

svojih pobudah poudarjajo tudi društva, še posebnega pomena za pripadnike etničnih skupin, kot so šolstvo in kultura« (Medved 2005, 525).

»Predpogoj za učinkovito reprezentacijo in participacijo manjšine je primerna organizacijska struktura manjšine, ki omogoča opravljanje lastnih nalog in zastopanje svojih interesov v državi« (Polzer Srienz 2000, 234). Ta struktura je sestavljena iz društev, privatnih zavodov, zvez in tudi morebitnih zvez zvez manjšinskih skupnosti. »Povezovanje pripadnikov manjšin v društva omogoča oblikovanje mnenj v skupini in fokusiranje interesov z namenom artikulacije predlogov in želja« (prav tam). V demokratičnih sistemih, kjer je svoboda združevanja zagotovljena, je večinoma ta predpogoj dosežen. »Če se svoboda združevanja obravnava v njenem političnem izrazu kot pravna pot za organiziranje interesov, to ne ustreza v celoti potrebam manjšin. Cilj svobode združevanja ni opremljanje manjšine z reprezentacijsko institucijo, temveč svobodno socialno grupiranje v obliki društev s svobodnimi izbranimi nameni« (prav tam, 234-235).

3.2 Telesa

3.2.1 (Po)svetovalna telesa

»Takšni okviri in mehanizmi marsikje že obstajajo, na državni in lokalnih ravneh, vendar so zelo različni. Večinoma so to posvetovalni organi, ki so kot participatorne institucije ustanovljene za kreiranje povezave, sogovorništva ter posvetovanja med vlado (nacionalno in/ali lokalno) in etničnimi skupinami« (Medved 2005, 521). »Prevladujoča oblika participacije v takšnih institucijah je torej posvetovanje, ki državljanom paralelno z etablirano volilno pravico dovoljuje izražanje njihovih posebnih skrbi in potreb« (Medved 2007, 406). Uwe Anderson (v Medved 2005, 521) posvetovalne participatorne institucije opisuje »kot oblike omejenega, a zagotavljenega pristopa v politični proces« in pravi, da »so podobne volilni pravici, saj lahko pripadniki skupine izvolijo predstavnike v formalno oblikovan organ, ki vrši pritisk na oblikovanje politike, vendar niso del normalnega demokratičnega procesa in čeprav imajo legitimnost, nimajo moči in lahko vplivajo le z argumenti in številčnostjo svoje

skupine«. »Po klasični politični teoriji ima konzultacija manj demokratične legitimnosti kot volilni glas, vendar je postala pomemben in celo bistven element modernega policy-makinga. Vedno večja kompleksnost procesa odločanja je namreč prisilila voljene predstavnike ljudstva, da se obračajo na strokovnjake in na mobilizirane skupine državljanov. Tako lahko bolje ocenijo implikacije svojih odločitev in ostanejo v stiku s svojimi volilci, njihovimi potrebami in aspiracijami« (prav tam).

Anderson (v Medved 2005, 521-522) tudi klasificira oblike posvetovalnih struktur, ki jih Medved (v prav tam) nekoliko modificirano povzema:

- kontaktne in koordinacijske skupine (ki vključujejo predstavnike večinskih in manjšinskih skupin s širokim mandatom izboljšanja odnosov);
- delovne in koordinacijske skupine (ki jih v glavnem sestavljajo sektorji vlade, ki se ukvarjajo s priseljenci in etničnimi manjšinami zaradi izmenjave informacij in za koordiniranje programov in aktivnosti);
- forume (parlamente), (ki jih sestavljajo samo predstavniki etničnih skupin, da bi izražali svoje interese in s tem vršili pritisk na implementacijo politike);
- posvetovalni sveti (ki kot najpogostejši tip institucij vključujejo predstavnike priseljencev in etničnih skupin ter članov vlade zaradi izmenjave informacij, izražanja posebnih skrbi in potreb ter za distribucijo virov in interesno lobiranje);
- odbori za migracijske zadeve (ki jih ustanovijo vlade in so različne sestave ter včasih tudi z močjo odločanja).

»Posvetovalne institucije so lahko samostojne ali pa delujejo v kombinaciji. Vsaka od teh institucij ima navadno svoj razlog obstoja, pogojene pa so tudi z različnimi integracijskimi režimi posameznih držav« (Medved 2007, 407).

»Zastopstvo manjšine je možno tudi prek lastnih reprezentativnih organov. Pristojnosti manjšinskega parlamenta so lahko različno obsežne« (Polzer Srienz 2000, 248). Neka vmestna stopnja med posvetovalnimi in odločevalskimi telesi je tudi manjšinski parlament, ki med drugim tudi ob morebitni obliki avtonomije lahko preide iz posvetovalnega telesa v odločevalsko telo. »Manjšinski parlamenti imajo lahko tudi bolj

daljnosežne pristojnosti in lahko avtonomno urejajo specifične manjšinske zadeve, tako da je v tem primeru zastopstvo manjšine jamčeno« (prav tam, 249).

3.2.2 Odločevalska telesa

Sama odločevalska telesa so se razvila iz posvetovalnih teles. »Prvi parlamenti so se razvili iz kraljevih posvetovalnih teles oz. srednjeveških stanovskih skupščin, s katerimi si je plemstvo pridobilo pravico do soodločanja pri davkih« (Rangus in Zajc 2010, 736). »Neposredna reprezentacija na območju legislative in eksekutive omogoča manjšini zastopstvo svojih interesov. Reprezentacija in participacija opravljata funkcijo integracije manjšine v državne institucije« (Polzer Srienz 2000, 233).

»V tistih pravnih ureditvah, v katerih imajo pripadniki/pripadnice narodnih (in/ali etničnih) manjšin zagotovljeno mesto za svojega predstavnika/predstavnico (ali več predstavnikov/predstavnice) v predstavniškem domu parlamenta, v predstavniških in/ali izvršilnih organih občin, pokrajin itd., uveljavljajo pozitivno diskriminacijo v ožjem pomenu« (Flander 2004, 234-235).

Po Flanderu (2004, 235) so se v praksi uveljavili trije različni modeli zagotavljanja posebnega položaja pripadnikov in pripadnic narodnih (in etničnih) manjšin pri uresničevanju volilne pravice kot ene od pravic do sodelovanja pri odločanju o javnih zadevah.²⁰

- a) delitev volilnega območja na volilne enote, ki so prilagojene teritorialni razmestitvi narodnih (in etničnih) manjšin (ta model je med drugim uveljavljen na Madžarskem, Hrvaškem, Finskem, v Belgiji, Italiji in Švici);
- b) spregled volilnega praga za nacionalne manjšinske politične stranke (ta model je uveljavljen na Madžarskem, Poljskem, v Nemčiji, v Romuniji in v nekaterih drugih državah);
- c) zagotovitev mesta za predstavnike manjšin v predstavniškem domu parlamenta, v predstavniških organih občin, pokrajin itd. (ta model je med drugim

²⁰ V nekaterih državah posamezne modele kombinirajo (Flander 2004, 235).

uveljavljen na Hrvaškem, Madžarskem, Finskem, Danskem, v Romuniji in v Sloveniji).

Tudi Polzer Srienz (v 2000, 237) razlikuje podobno kot Flander »modele, ki omogočajo reprezentacijo manjšin, kot na primer razdelitev volilnih enot v prid manjšini in izjema od določenih mandatov za vstop v parlament, in modele, ki reprezentacijo zagotavljajo kot virilni mandat«. »Za manjšine je volilni red zelo pomemben, ker manipulacija volilnega reda lahko zavestno ali nezavedno prepreči reprezentacijo etničnih skupin« (Pernthaler v Polzer Srienz 2000, 239). Kot primer lahko vzamemo oblikovanje volilnih enot, v katerih so manjšine vedno v manjšini in visok volilni prag, s katerim se namerno onemogoči izvolitev političnih strank ali volilnih list z manjšinskim predznakom. »Razdrobljenost strankarske scene lahko onemogoči delovanje parlamenta« (Polzer Srienz 2000, 239). Ustrezen volilni prag, ki ni prenizek in tudi ni previsok, je nujno potreben. »Toda manjšina je lahko izvzeta od izvajanja omejevalne klavzule, tako da se ji omogoči ali vsaj olajša reprezentacijo« (prav tam).

Učinkovito je tudi sodelovanje v parlamentarnih odborih za manjšine. »Posebni parlamentarni odbori za manjšine imajo to prednost, da se lahko manjšinska vprašanja obravnavajo kontinuirano. Posebno, če manjšina nima lastnega poslanca v parlamentu, nudi odbor za manjšine možnost obravnave vprašanj, ki so za manjšine posebnega pomena« (Polzer Srienz 2000, 247).

»Za zastopanje interesov manjšine ni pomembna samo participacija na področju zakonodaje, temveč tudi participacija v izvršilni oblasti« (Polzer Srienz 2000, 250). Primer bi bil ustanovitev ministrstva za manjšine, taka ministrstva poznajo v mnogih državah ne glede na njihovo resnično učinkovitost. »Ministrstvo za manjšine lahko obravnava vsa vprašanja, ki se nanašajo na manjšino. Smiselna je ustanovitev ministrstva za manjšine tedaj, če so pripadniki manjšin zastopani v raznih funkcijah. Sodelovanje v vladi ima tudi prednost pri razdelitvi financ, ker je poleg pravnega statusa vprašanje manjšin velik problem« (prav tam).

3.3 (Politična) integracija

»Ob prepletenosti raznih družbenih področij izključitev političnega soodločanja ni umestna. Politična participacija omogoča manjšini soodločanje in ima tako bistveno funkcijo integracije manjšine v državni proces oblikovanja volje v zakonodajnih telesih. Temu primerno integracija manjšin krepi zaupanje manjšin v državo, v kateri živi, in zavest, da je manjšina važen element demokratične države« (Polzer Srienz 2000, 227-228). Razumevanje integracije je zelo pomembno za to diplomsko delo, saj se je temeljni del novih narodnih skupnosti priselil na področje Slovenije – ne glede na kulturne razlike med krajem odselitve in krajem priselitve – za časa skupne jugoslovanske države in se je moral v tem času na nek način integrirati v slovensko družbo. Ravno to integriranje novih narodnih skupnosti v slovenski politični sistem in manjšin na splošno v katerikoli politični sistem je zelo pomemben del političnega predstavništva.

Z integracijo opisujemo proces vključevanja in sprejemanje priseljencev v novo družbeno okolje ter prilagajanja obstoječih družbenih struktur novim situacijam, ki so posledica imigracije. Integracija je več smeren proces, ki zahteva medsebojno prilagajanje priseljencev in sprejemne družbe. Priseljenci v tem procesu sprejmejo nekatere norme in pravila, ki veljajo v novi družbi, večinska družba pa mora odpreti svoje institucije, jih prilagoditi novi situaciji in zagotoviti priseljencem enake možnosti za sodelovanje v njih, kot jih imajo preostali prebivalci. Proces integracije naj bi privedel do tega, da bi družbeni sistem (tudi) po vključitvi novih posameznikov ali skupin deloval kot povezan in notranje koheziven sistem, ki pa je v kulturnem pogledu heterogen in v katerem imajo posamezniki in skupine enake možnosti ne glede na svojo etnično ali kulturno pripadnost (Bešter 2007, 108).

»Integracija manjšin pa ne pomeni asimilacije, temveč pomeni sestavo celote iz različnih delov, pri čemer posamezni deli obdržijo svojo samobitnost in posebnost. Integracija torej pomeni priznanje različnosti manjšin« (Polzer Srienz 2000, 229). Zaradi tega je še bolj nujen pregled integracije znotraj političnega predstavništva manjšin, saj brez le-te oz. če ta ne obstaja ne moremo govoriti o nikakršni ravni ali

obliki političnega predstavnštva manjšin. Ena od dimenzij integracij, najbolj povezana s tem diplomskim delom je ta, da je večina tistih, ki niso rojeni v Sloveniji znotraj novih narodnih skupnosti prišla v času bivše skupne države in so prišli iz istega oz. zelo podobnega političnega sistema ter so imeli kot posamezniki že v samem začetku enake pravice kot ostali prebivalci Slovenije. Za njihove potomce pa velja, da so že sami odrasli s tem sistemom in to družbo, tako da še posebej za njih ni potrebe, da so del kakršnekoli integracijske politike, čeprav se lahko po Bešter (2007, 112) raztegne ta tudi na več generacij: »Proces integracije priseljencev se začne takoj, ko se priselijo v novo okolje, traja pa lahko več let, desetletji ali celo generacij«. Bešterjeva (več v prav tam) začetno fazo integracije poimenuje kot fazo aklimatizacije in adaptacije, ki naj bi bila temelj, »na katerem priseljenci postopno gradijo tesnejše in kompleksnejše vezi z večinsko družbo«. »V začetni fazi integracijskega procesa je pomembno predvsem, da si priseljenci najdejo stanovanje, delo, da se začnejo učiti jezik sprejemne družbe (če ga ne obvladajo že od prej) in da spoznajo temeljne principe delovanja družbe, v katero so se priselili« (prav tam). Nove narodne skupnosti v Sloveniji bi lahko postavili v končno fazo oz. so blizu končne faze integracije. »Končna faza integracijskega procesa bi pomenila, da so priseljenci postali polni in enakopravni sodelujočenci na vseh področjih družbenega življenja« (prav tam).

Politična integracija pomeni, da so priseljenci vključeni v procese političnega odločenja v državi, da lahko aktivno sodelujejo v teh procesih in tudi vplivajo na odločitve. Zelo pomembna za politično integracijo je volilna pravica. Volilno pravico za parlamentarne ali druge volitve na državni ravni običajno dobijo priseljenci šele z državljanstvom, na nižjih ravneh (lokalne in regionalne volitve) pa za pridobitev volilne pravice vse pogosteje zadostuje že določeno obdobje zakonitega prebivanja v državi. Politična integracija pa ne pomeni samo možnosti, da priseljenci sodelujejo v političnih procesih, pač pa tudi dejansko prisotnost oz. sodelovanje priseljencev bodisi prek volitev, političnih strank, posebnih oblik manjšinskega predstavnštva ipd. (Bešter 2007, 111).

»Ker v državi dominira največji narod, ta narod največkrat tudi uveljavi svoje interese. Politična integracija manjšin pa omogoča uveljavitev interesov manjšin. Prek participacije ima manjšina možnost, da se udeleži in odloča ter ima tudi odgovornost za te odločitve« (Polzer Srienz 2000, 230).

4 MODELI VARSTVA NARODNIH MANJŠIN IN POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO LE-TEH V REPUBLIKI SLOVENIJI IN NEKATERIH IZBRANIH PRIMERJALNIH DRŽAVAH

4.1 Republika Slovenija

V Republiki Sloveniji se poleg ustavno priznanih narodnih skupnosti – italijanske in madžarske manjšine, posebnega statusa romske skupnosti ter novih narodnih skupnosti na popisu 2002 nahaja še 14 različnih etničnih manjšin, med temi sta tudi dve, kateri bi lahko imeli nek priznan poseben oz. manjšinski status, Kočevarji – kočevski Nemci in Judje. »Ključna značilnost ustavno priznanih manjšinskih skupnosti v Sloveniji je dolgotrajna in stalna poselitev na določenem prostoru. Njihov poselitveni prostor je ostal narodno prepoznaven ali razpoznaven ne glede na zgodovinske dogodke« (Komac in drugi 2007, 88).

»Izhodišče varstva zgodovinskih narodnih manjšin (narodnosti) v Sloveniji sta pojma narodnostno mešano ozemlje in sistem kolektivnih pravic, ki jih država zagotavlja ne glede na število ali delež manjšinskega prebivalstva na narodnostno mešanem ozemlju. Narodnostno mešano ozemlje je sestavljeno iz območij naselij v posameznih občinah, v katerih pripadniki italijanske ali madžarske narodnosti živijo tradicionalno« (Komac in drugi 2007, 88). »Nikjer ni določeno, kateri kriteriji so bili uporabljeni pri določanju tega ozemlja. Sklepamo lahko, da je na odločitev o tem, katero ozemlje naj se »razglasi« kot narodnostno mešano ozemlje, vplivalo objektivno dejstvo dolgotrajne, stalne in prepoznavne prisotnosti pripadnikov narodne skupnosti na določenem ozemlju. Njihov poselitveni prostor se je ohranil kljub vojnim vihram, spreminjanju meja in etničnemu »čiščenju«« (Komac 2007, 62). »Območja narodnostno mešanih ozemelj so natančno določena v statutih občin« (Komac in drugi 2007, 88). »Pojem narodnostno mešanega ozemlja lahko asociira na »rezervatni« tip varstva manjšin, ki je pogosto s sodobnimi mobilnostnimi potrebami posameznika, torej tudi pripadnika manjšinskih skupnosti« (Komac 2005, 231). Torej večina pravic, ki jih država nudi narodnim skupnostim, se osredotoča na narodnostno mešana območja, izven tega območja ostaneta pripadnikom narodnih skupnosti (le) dve posebni pravici. »Med te pravice je

slovenska država uvrstila pravico pripadnikov narodnih skupnosti do vpisa v posebni volilni imenik narodnosti za izvolitev poslanca narodnosti v Državni zbor tudi v primeru, ko ti ne živijo na narodnostno mešanem ozemlju, in pravico do učenja jezika narodnih manjšin tudi zunaj narodnostno mešanega ozemlja« (Komac in drugi 2007, 89).

»V slovenskem modelu varstva narodnih skupnosti velja omeniti še eno pomembno posebnost: varstvo narodnih skupnosti neposredno zadeva tudi pripadnike večinske narodne skupnosti. Na primer: tudi pripadniki večinskega naroda, ki živijo na narodnostno mešanem ozemlju, so med drugim dolžni imeti dvojezične dokumente, se v javnih šolah učiti jezika in kulture manjšine, biti strpni do dvojezične toponomastike« (Komac in drugi 2007, 89). Potrebno je tudi podrobneje opredeliti slovenski sistem varovanja manjšinskih pravic, ta se posebej nanaša na posebne pravice italijanske in madžarske narodne manjšine ter tudi romske skupnosti na Slovenskem. Za uresničevanje ustavnih in zakonskih določil, ki varujejo manjšinske pravice italijanske in madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, je bil ustanovljen pri Vladi RS Urad za narodnosti.

Začeli bomo z italijansko in madžarsko manjšino v Sloveniji. Ti dve manjšini se nahajata na narodnostno mešanih območjih na Primorskem (italijanska narodna manjšina) in na narodnostno mešanih območjih v Prekmurju (madžarska narodna manjšina). Kot glavno pravico, ki jo ščiti Republika Slovenija, madžarske in italijanske narodne skupnosti lahko izpostavimo rabo jezika, kar pomeni, da imajo pripadniki teh manjšin pravico, da svobodno in brez kakršnekoli omejitve uporabljajo lasten jezik v privatnem in javnem življenju, oba jezika narodnih skupnosti sta poleg slovenščine tudi uradna jezika (to je predvsem vezano na »narodnostno mešana območja«). Tu imamo več načinov realizacije te pravice: dvojezični napisi, raba jezika narodnih skupnosti v državni upravi, dvojezični dokumenti, dvojezično poslovanje v sodstvu, dvojezično poslovanje v občinski upravi ter raba jezika narodnih skupnosti v cerkvi. Republika Slovenija zagotavlja tem manjšinam pravico do izobraževanja v njihovem jeziku, zagotovljen je cel šolski sistem v jeziku narodnih skupnosti, ta pravica je zelo pomembna, ker je izobraževanje pomemben element socializacije in te manjšine imajo pravico, da se ta del socializacije opravlja v njihovem maternem jeziku. Glede tega načina varstva manjšinskih pravic na narodnostno mešanih območjih je Slovenija

edinstvena in ji pohvale prihajajo neredko tudi iz tujine. Država je poskrbela tudi za varovanje pravice do informiranja z zagotovitvijo televizijskih in radijskih vsebin v jeziku narodnih skupnosti. Prav tako država spodbuja razvoj nekomercialnih javnih glasil, ki pripomorejo k ohranjanju kulturno-jezikovne identitete teh manjšin. Država ščiti tudi kulturno dediščino in kulturno ustvarjalnost obeh narodnosti, podpira razne zavode, kulturna društva, knjižnice obeh narodnih skupnosti in s tem zagotavlja pravico do kulturnega razvoja obeh manjšin. Med drugim država ščiti tudi pravico obeh narodnih skupnosti do svobodnih stikov z matičnimi državami in uporabo narodnostnih simbolov ter pravico do ekonomskega razvoja, primarno kot nediskriminacijskega odnosa države do pripadnikov narodnih skupnosti. Ena izmed pomembnejših pravic, kar se tiče političnega predstavnitva je ta, da jim država omogoča soodločanje na državni ter lokalni ravni (v mešanih narodnostnih območjih), imajo pravico t. i. dvojnega glasu²¹. Zagotovljena so jim poslanska (obe narodnostni skupnosti imata zagotovljen po en sedež v Državnem zboru Republike Slovenije) in svetniška mesta na lokalni ravni (povzeto po Komac 1999, 47-65).

»Natančnega podatka o tem, koliko Romov živi v Sloveniji, ni mogoče dobiti, saj se za Rome ob popisih prebivalstva opredeli le manjši del²². Po podatkih, ki so jih zbrale socialne službe in drugi organi v lokalnih skupnostih, ocenjujemo, da živi v Sloveniji od 6.500 do 7.000 Romov« (Winkler v Komac 1999, 66). Čeprav je do največje evropske manjšine (morda) krivično, da se jih meče čisto v poseben koš in se jih ne enači z narodnimi manjšinami, imajo Romi v Sloveniji po določbi Ustave Republike Slovenije urejen položaj z Zakonom o romski skupnosti v Republiki Sloveniji. »Zakon opredeljuje, da Republika Slovenija ustvarja pogoje in namenja posebno skrb za:

- vključevanje pripadnikov romske skupnosti v sistem vzgoje in izobraževanja, za dvig njihove izobrazbene ravni in ustrezno štipendijsko politiko;
- vključevanje pripadnikov romske skupnosti na trg dela in zaposlovanja;
- ohranjanje in razvoj romskega jezika ter kulturno, informativno in založniško dejavnost romske skupnosti;
- za urejanje prostorske problematike romskih naselij in izboljšanje bivalnih

²¹ Imajo možnost, da glasujejo za politične predstavnike, ki bodo predstavljali njihova meščanska in tudi manjšinska prepričanja.

²² Popis 1991: 2.293 oseb in Popis 2002: 3.246 oseb

razmer pripadnikov romske skupnosti« (Urad Vlade RS za narodnosti).

»S tem so bile postavljene pravne osnove za posebne ukrepe za pomoč Romom, hkrati pa določba kaže, da položaja Romov zaradi njihove specifičnosti ni mogoče enačiti s položajem drugih manjšinskih skupnosti, ki živijo v državi« (Winkler v Komac 1999, 66). »Na državni ravni je bil v letu 2007 ustanovljen Svet romske skupnosti Republike Slovenije, ki predstavlja interese romske skupnosti v Sloveniji do državnih organov in opravlja druge pomembne naloge, ki se nanašajo na interese, položaj in pravice romske skupnosti« (Urad Vlade RS za narodnosti).

4.2 Republika Hrvaška

Model varovanja pravic narodnih manjšin v Republiki Hrvaški je primerjalno za Republiko Slovenijo zanimiv iz več dejstev. Najpomembnejše je to, da v svojem modelu zajemajo obe priznani narodni manjšini v Sloveniji in tudi Rome ter predstavnike novih narodnih skupnosti oz. manjšin v Sloveniji, s to razliko da se tu zamenjata vlogi Hrvatov in Slovencev. »Ustavni zakon v 5. členu podaja definicijo narodnih manjšin in navaja, da je: narodna manjšina, v smislu tega Ustavnega zakona skupina hrvaških državljanov, katere pripadniki so tradicionalno naseljeni na območju Republike Hrvaške, njeni člani pa imajo etnične, jezikovne, kulturne in/ali verske značilnosti, ki se razlikujejo od drugih državljanov in jih vodi želja po ohranjanju teh značilnosti« (Klopčič 2003, 155). »Potrebno je poudariti, da v Republiki Hrvaški po popisu prebivalstva iz leta 2001 živi 22 deklariranih narodnih manjšin, kar je bistveno več od števila narodnih manjšin v nekaterih drugih evropskih državah (Italija 12, Avstrija 7, Nemčija 4, itd.)« (Tolnauer 2007, 164).

»Na Hrvaškem urejajo položaj narodnih manjšin Ustava Republike Hrvaške, Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem in notranja zakonodaja. Ustavni zakon o pravicah narodnih manjšin na Hrvaškem, ki je bil sprejet v decembru 2002, ureja varstvo manjšin na podlagi sprejetih mednarodnih standardov in mednarodnih obveznosti Republike Hrvaške« (Klopčič 2003, 155). »Krona pravnega okvirja za zaščito pravic in svoboščin narodnih manjšin je bila sprejetje Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin (leta 2002). Že sama forma ustavnega zakona, ki se mora

spejeti v postopku, določenem za spremembo Ustave, govori o pomenu, ki ga je Hrvaška dala temu vprašanju« (Tolnauer 2007, 164). Sistem varovanja manjšinskih pravic na Hrvaškem je torej vzpostavljen na podlagi Ustavnega zakona o pravicah narodnih manjšin (Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina). Poleg temeljnih človekovih pravic in svoboščin pripadniki narodnih manjšin uživajo tudi posebne pravice in svoboščine, ki so: uporaba svojega jezika in svoje pisave²³; vzgoja in izobraževanje v svojem jeziku in svoji pisavi; uporaba znamenj in simbolov; kulturna avtonomija; pravica do izražanja svoje vere in pravica do ustanavljanja verskih skupnosti skupaj z drugimi predstavniki te vere; pristop sredstvom javnega obveščanja, prejemanja in širjenja informacij na svojem jeziku; samoorganizacija in združevanje zaradi ustvarjanja skupnih interesov; zastopanost v predstavniških telesih na lokalni in državni ravni; sodelovanje v javnem življenju in upravljanje z lokalnimi posli skozi svete in predstavnike narodnih manjšin; ter zaščita od vsake dejavnosti, katera ogroža ali lahko ogroža njihov obstanek, ustvarjanju svojih pravic in svobode.

Model varovanja manjšinskih pravic na Hrvaškem predvideva osem zagotovljenih predstavniških mest v hrvaškem parlamentu: trije predstavniki iz srbske manjšine; po en predstavnik iz italijanske in madžarske manjšine; češka in slovaška manjšina ima skupnega predstavnika; Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Makedonci in Slovenci izvolijo skupaj enega poslanca, v trenutnem sklicu²⁴ hrvaškega parlamenta je ta iz bošnjaške skupnosti; ter Avstrijci, Bolgari, Nemci, Poljaki, Romi, Romuni, Rusi, Rusini, Ukrajinci, Turki, Vlahi in Judi izvolijo skupaj enega poslanca, v trenutnem sklicu hrvaškega parlamenta je ta iz romske skupnosti (po Hrvatski sabor). »Pripadniki manjšin imajo pri oddaji glasu na voljo opcijo. Pripadniki manjšine, ki želijo voliti splošnega poslanca, morajo na volišču pridobiti potrdilo, da niso glasovali na posebnih volitvah predstavnika manjšine (v hrvaškem pravu t. i. dvojne volilne pravice, ki je uveljavljena v Sloveniji, ne poznajo)« (Flander 2004, 236).

»Izgradnja stabilnega institucionalnega okvirja, ki se bo sistematično in kontinuirano ukvarjal z vprašanji narodnih manjšin, se je začela z ustanovitvijo Odbora za človekove pravice in pravice narodnih manjšin v hrvaškem saboru, a se je nadaljevala z ustanovitvijo vladinega Urada za narodne manjšine« (Tolnauer 2007, 165). Na državni

²³ Na primer: cirilica.

²⁴ 6. sklic.

ravni pa imajo tudi same manjšine svoj organ. »Ustanovitev Sveta za narodne manjšine, telesa, ki ima po Ustavnem zakonu pomembna pooblastila in je postalo središčno telo za vprašanja narodnih manjšin, je pomenilo prepustitev narodnim manjšinam v Hrvaški, da same upravljajo s svojo usodo« (prav tam). S sveti narodnih manjšin na lokalnem in regionalnem (županije) so na Hrvaškem uredili tudi položaj manjšin na lokalni ravni, na kateri so tudi financirani. »Predvsem pa je z ustanavljanjem sveta in predstavnikov narodnih manjšin kot institucije sui generis²⁵, ki narodnim manjšinam omogoča sistemsko sodelovanje v javnem življenju na lokalni ravni, zaokrožen proces izgradnje institucionalnega okvirja« (prav tam).

4.3 Zvezna republika Nemčija

Model varovanja manjšinskih pravic v Zvezni republiki Nemčiji je primerjalno zanimiv iz zgodovinskega razloga dolge prisotnosti priseljevanja iz različnih koncev ter velike prisotnosti le-teh, a kljub temu so odnosi do teh skupin slabo urejeni. »Po mišljenju mnogih avtorjev je Nemčija poseben primer, ker je kljub temu, da ima dolgo zgodovino imigracije v primerjavi z ostalimi evropskimi in neevropskimi državami razvila le slabo zakonsko in institucionalno strukturo za nadzor in kaznovanje diskriminacije« (Salatin v Tatalović in Jakešević 2007, 50-51).

»V Nemčiji obstajajo štiri priznane etnične manjšinske skupnosti in te so zaščitene s posebnim in ustavnim zakonom (Lužički Srbi, Danci, Romi in Frizici)« (Tatalović in Jakešević 2007, 50). »Na podlagi dvostranskega sporazuma je še posebno zaščitena danska manjšina, kar daje možnost vzajemnega financiranja, tako ZRN za svojo manjšino na Danskem kot tudi narobe. ZRN za na novo nastale etnične skupine ne uporablja nobenega pojma, temveč veljajo zanje (npr. Turke in Kurde) posebne zaščite oz. pravice, ki so opredeljene v predpisih za tujce« (Zbičajnik 2006).

»V Nemčiji v zveznih deželah Schleswig-Holstein in Saška za politične stranke narodnih manjšin ne velja volilni prag. Pripadniki manjšin lahko z glasovanjem za manjšinsko nacionalno stranko dosežejo zastopnost manjšine v deželnem parlamentu. Pri glasovanju so postavljeni pred opcijo – glasovati za manjšinsko politično stranko ali

²⁵ Svoje vrste.

za eno izmed političnih strank iz tradicionalnega političnega spektra« (Flander 2004, 235). »Primer Schleswig-Holsteina kaže manjšino, ki ji je olajšana reprezentacija, ampak ne jamčena. Koliko je manjšina važna za državno življenje, se dejansko pokaže predvsem tudi takrat, ko vzkaliijo nacionalistične tendence« (Krueger v Polzer Srienz 2000, 239-240). V enem primeru so to naredili z zvišanjem števila poslanskih sedežev, s čimer so zmanjšali moč manjšinskega poslanca. »Zato je bil volilni zakon Schleswig-Holsteina leta 1979 noveliran tako, da je bilo število mandatov zvišano v deželnem parlamentu od 73 na 74, ker naj bi danskemu zastopniku v parlamentu vzeli možnost odločilne vloge za sestavo vlade, za slučaj mandatske porazdelitve 36:36. Danec naj ne bi odločal, kdo vlada nemški deželi« (prav tam, 240).

V Nemčiji v povezavi s priznanimi manjšinami poznajo tudi različne posvetovalne institucije. »V Nemčiji so jih poskušali povezati na lokalni, regionalni in državni ravni, vendar niso tesno povezane« (Medved 2005, 522). »V Nemčiji je na primer pri zveznem ministrstvu za sodstvo ustanovljen svetovalni gremij²⁶ za vprašanja danske manjšine. Predsednik odbora je minister. Odbor je sestavljen iz zastopnikov frakcij zveznega parlamenta (2), manjšin (3) in zastopnikov dežele Schleswig-Holstein (1)« (Hahn v Polzer Srienz 2000, 249). »Take zaščite ne uživajo številčno veliko večje etnične skupine, predvsem pripadniki tistih etničnih skupin, ki imajo stalno prebivališče v Nemčiji ali pa so postali nemški državljani« (Tatalović in Jakešević 2007, 51).

4.4 Republika Finska

Model varovanja manjšinskih pravic na Finskem je zanimiv zato, ker predstavlja zelo napreden model. Na Finskem se nahaja številčna švedska manjšina, varovanje manjšinskih pravic švedske manjšine lahko razdelimo na tiste, ki se nahajajo na Ålandskih otokih in tistih, ki se nahajajo v preostali Finski. Poleg švedske manjšine je ustavno priznana manjšina urgofinskega naroda Samijev oz. Laponcev. Poleg Samijev Finska opredeli tudi svoje zgodovinske manjšine, ki zajemajo, Rome, Ruse iz časov ruskih carjev, Tatare in Jude (več v The Council of Europe/ERICarts Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe 2010).

²⁶ Telo.

»Švedi na Finskem so ob reševanju 23.000 pripadnikov svoje skupnosti, ki živi na Ålandskih otokih, ki teritorialno pripada Finiski, leta 1921 dobili teritorialno-politično avtonomijo. Pokrajina Åland je enojezična regija, kjer je zagotovljena dominacija švedskega jezika in kulture« (Tatalović 1995, 17). Ta številčno majhna skupnost ima tudi zagotovljenega predstavnika v finskem parlamentu. »Na Finskem je prebivalcem Ålandskih otokov sedež v parlamentu zagotovljen tako, da območje otokov predstavlja samostojno volilno enoto, v kateri volijo enega poslanca. Ta poslanec ima enak mandat oz. enake pravice in dolžnosti kot ostali poslanci« (Flander 2004, 235). Avtonomna pokrajina Åland ima tudi svojo skupščino in vlado, ki je zasnovana na podlagi Zakona o avtonomiji in je del finskega ustavnega prava ter se ne more spreminjati brez soglasja Skupščine pokrajine Åland, Skupščina ima 30 članov, ki so izvoljeni vsake štiri leta, pokrajinska vlada pa deluje kot avtonomna agencija Vlade Republike Finske (več v Tatalović 1995, 17).

»Zastopstvo Samijev je izvoljeno neposredno od pripadnikov manjšine. Toda tudi parlament Samijev ima samo svetovalno funkcijo v parlamentu. Čeprav je določena pravica do izražanja mnenja – leta 1991 je bila uvedena obveznost pridobivanja mnenja manjšine – če zakoni zadevajo interes manjšin, parlamentu ni treba upoštevati mnenja manjšin, tako da je manjšinski parlament v tej obliki svetovalni gremij« (Hofman v Polzer Srienz 2000, 248-249).

»Na Finskem se šteje, da pravice manjšine niso zagotovljene samo s tem, če so predpisane z Ustavo in zakoni, ampak tudi, če obstajajo ugodni pogoji in primerne narodne organizacije, od katerih imajo politične organizacije ključno vlogo in tvorijo osnovo personalne avtonomije Švedov na Finskem« (Tatalović 1995, 18). Švedi na Finskem so tudi visoko politično organizirani in ponavadi volijo politično stranko s švedskim predznakom. »Vpliv stranke²⁷ je bil večji, kot bi se dalo zaključiti po številu sedežev, ki jih imajo v parlamentu. Na volitvah leta 1987 je osvojila 12 od skupaj 201 sedeža v parlamentu, s čimer je bila dosežena proporcionalna zastopljenost finskih Švedov v zakonodajni oblasti« (prav tam). A so v resnici močnejši, kakor zglada na prvi pogled. Od neodvisnosti Finske, leta 1918, so sodelovali v 47 od 61 Vlad, v trenutni Vladi imajo dva ministra. Kljub temu da imajo 9 poslancev v 200 članskem finskem parlamentu, kar je tudi povprečje (9,1) osvojenih poslancev v zadnjih devetih sklicih

²⁷ Švedska narodna stranka Finske (Svenska folkpartiet i Finland).

finskega parlamenta, je poslanec iz avtonomne pokrajine Ålandskih otokov skupaj z njihovimi poslanci član Švedske parlamentarne skupine (več na Svenska folkpartiet i Finland).

»V zaščiti narodnostnih pravic Švedov na Finskem, posebej tistih, ki živijo razpršeno po celi državi in tistih, ki v določenih občinah živijo v relativno majhnem odstotku, ima kulturna avtonomija poseben pomen, in sicer upošteva pravice Švedov na Finskem za izražanje posebnosti in različnosti v večnarodnostnem (večinskem) okolju ter pravice ohranjanja in razvijanja narodnostne identitete, brez katere bi bil ta del švedske skupnosti obsojen na asimilacijo« (Tatalović 1995, 19).

5 POLITIČNO PREDSTAVNIŠTVO NOVIH NARODNIH SKUPNOSTI V REPUBLIKI SLOVENIJI

5.1 Sedanja ureditev

»V Ustavi Republike Slovenije posebnih določb o varovanju teh skupnosti ni. Če odmislimo določilo 61. člena Ustave Republike Slovenije, ki pravi: »Vsakdo ima pravico, da svobodno izraža pripadnost svojemu narodu in narodni skupnosti, da goji in izraža svojo kulturo in uporablja svoj jezik in pisavo«« (Komac 2007, 36). Kakor v Ustavi Republike Slovenije nove narodne skupnosti v Sloveniji niso eksplicitno zajete niti v ostalih zakonskih in podzakonskih pravnih aktih Republike Slovenije. »Nabor določb o varstvu »imigrantskih etničnih/narodnih« skupnosti je skromen, še posebno, če ga primerjamo z naborom pravic, ki jih slovenska ustava »priznava« italijanski in madžarski narodni skupnosti ter Romom« (prav tam, 36-37). Tako da znotraj slovenskega političnega sistema sedanja ureditev ne pozna nekega posebnega modela varovanja manjšinskih pravic novih narodnih skupnosti v Sloveniji. »Slovensko okolje strogo ločuje med naborom »posebnih« pravic, ki naj bi jih bili deležni pripadniki ene ali druge narodno manjšinske kategorije. Medtem ko se nabor posebnih manjšinskih pravic za pripadnike »klasičnih« manjšin ne zdi vprašljiv, so pri »podeljevanju« pravic za imigrantske skupnosti močno selektivni« (prav tam, 53). Pomembno pri vsem tem je tudi to, da v slovenski politični klimi ni zaznati pripravljenosti na večje spremembe ob podeljevanju kolektivnih pravic. »Zavračajo tako rekoč vse, kar presega sfero zasebnega in ustvarjanje v okviru lastne etnične skupine« (prav tam, 54).

»Temeljna dilema je bila vseskozi izražena v pomislekih, ali za ustrezno manjšinsko varstvo »pripadnikov narodov nekdanje skupne države v Sloveniji« zadošča splošno varstvo človekovih pravic ali pa je na tem področju potrebno zagotavljati tudi posebne pravice in ukrepe manjšinskega varstva, ki naj omogočijo uživanje kolektivnih pravic, zagotavljajo obstoj ter spodbujajo ohranjanje in razvoj celotnih skupnosti« (Klopčič 2003, 187). Doprinos k rešitvi te dileme predstavljajo tudi odgovori na vprašanje »Ali so pravice narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji že zagotovljene z določili o človekovih pravicah in svoboščinah, zapisanih v Ustavi Republike Slovenije?«, ki je del

intervjujev (2010) z vidnejšimi predstavniki teh narodov, ki sem jih opravil za potrebe tega diplomskega dela. Skupni odgovor na zgoraj zastavljeno vprašanje bi lahko povzeli v dveh elementih, prvi predstavlja odgovor, da imajo predstavniki kot individuumi oz. kot posamezniki – načeloma – enake pravice, kot jih imajo vsi ostali državljani, drugi del odgovorov pa predstavlja ne obstoj kolektivnih pravic za te manjšine oz. da ta določila ne zagotavljajo tudi kolektivnih pravic tem manjšinam. Na primer Kalač (2010) se ob vsem tem sprašuje, v kolikšni meri so te individualne pravice pomembne za pripadnike teh narodov brez zagotovljenih kolektivnih pravic. Cela razsežnost te dileme je razvidna iz odgovora dr. Dimitrievskega (2010):

Ustava Republike Slovenije zagotavlja individualne svoboščine in pravice za vse njene državljane, ki se tudi v praksi pretežno uspešno izvajajo, vendar so popolnoma izpuščene kolektivne pravice teh pripadnikov, za katere se je Republika Slovenija obvezala z Izjavo o dobrih namelih pred plebiscitom, leta 1990. Večkrat so bila izrečena in zapisana opozorila Varuhov človekovih pravic v Republiki Sloveniji in priporočila komisij Sveta Evrope, da se v naši državi kršijo kolektivne pravice njenih državljanov, pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji. Zato ne moremo govoriti o ustavnem zagotovitvi kolektivnih pravic omenjenih slovenskih državljanov.

Mag. Baltić (2010) pri vsem skupaj izpostavi implicitnost in eksplicitnost teh določil s primerom:

Ta določila te pravice zagotavljajo bolj implicitno in manj eksplicitno. Določilo, da lahko »vsakdo v Sloveniji neguje svoj materni jezik«, je za državo precej manj zavezujoče, kot bi bilo določilo, da ima recimo »bošnjaška skupnost v Sloveniji pravico negovati svoj materni jezik«. Prvi primer nam pove, da država negovanju bosanskega jezika v Sloveniji ne nasprotuje, medtem ko nam drugi primer pove, da se država zavezuje pozitivno delovati v smeri ponujanja možnosti negovanja maternega jezika bošnjaške skupnosti.

Ob sami sedANJI ureditvi je pomembno tudi vprašanje, ali so nove narodne skupnosti v Sloveniji v zadovoljivi meri politično zastopane skozi politične stranke v Republiki Sloveniji. Analiza intervjujev (2010) je pokazala, da vsi intervjuvanci negativno odgovarjajo na zgoraj zastavljeno vprašanje.

Posamično se znotraj slovenskih političnih strank pojavljajo kandidati iz vrst priseljenskih skupnosti, a oni se v svojih nastopih izogibajo izpostavljanju svoje narodne pripadnosti, saj kot kandidati nagovarjajo širše volilno telo in ob morebitni izvolitvi v občinske svete tudi nastopajo kot zastopniki svoje volilne baze in ne kot zastopniki svoje etnične skupnosti, četudi bi njihova etnična skupnost v posameznih primerih potrebovala ravno nekoga, ki bi v procesih političnega odločanja znal »iz prve roke« in na pravem mestu predstaviti poglede in interese manjšinske etnične skupnosti (Baltić 2010).

Nedeljko Todorović (2010), ki je bil kandidat na državnoborskih volitvah leta 2008 na listi stranke Lipa »kot predstavnik Srbov« pravi: »Šele z zadnjimi državnoborskimi volitvami se je v različnih političnih strankah začelo razmišljati v tej smeri, vendar je tega bilo zelo malo, še manj pa storjenega. Politične stranke v Sloveniji niso pripravljene na vključitev zahtev manjšin narodov nekdanje Jugoslavije in sodelovanje z različnimi predstavniki, ki so pripadniki manjšin narodov nekdanje Jugoslavije«. Jovanović (2010) pravi: »Veliko je teh predstavnikov, a so vstopili v to kot navadni državljani in ne kot predstavniki neke manjšine«. »Nismo predstavljeni, samo kot posamezniki, a ne kot kolektiv« (Maliqaj 2010). Dr. Ilija Dimitrievski (2010), ki je na listi Socialnih demokratov že drugi mandat zapored mestni svetnik v Mestni občini Kranj, pravi: »V strankah so vključeni pripadniki narodov nekdanje Jugoslavije, ki pa predvsem zastopajo posamezno stranko in izvajajo dogovorjeno politiko. Neposredna participacija pripadnikov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji pri vodenju države in uresničevanju njihovih kolektivnih pravic nima nobene pravne osnove«. Iz intervjujev je tudi razvidno mnenje intervjuvancev o sami nepripravljenosti političnih strank za kaj takega. »Teh pravic zagotovo ni mogoče realizirati prek trenutne politike oz. prek trenutnih političnih strank« (Kalač 2010). Đukanović (2010) je mnenja, da politične stranke sodelujejo s temi manjšinami »samo iz interesa dobivanja glasov« in da »jim gre samo za trenutne interese« ter »da ni nekega realnega zastopništva z njihove strani«. Andonovski (2010) za neobstoj tega zastopništva pravi: »Mogoče jih pri tem zavira splošno nestrinjanje z določitvijo statusa tem narodom«.

Pri analizi sedanje ureditve položaja novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji je pomembno predstaviti tudi to, kakšna je komunikacija (vidnejših) predstavnikov teh

manjšin z organi države, pa čeprav je objektivno gledano v sedanjem organiziranju teh manjšin njihova legitimnost in reprezentativnost vprašljiva. »Skoraj povsod, kjer obstajajo posvetovalne institucije za promoviranje participacije, so predstavniki etničnih skupin iz »glavnih« zvez društev ali posameznih društev etničnih skupin. Ker je to marsikje sporno, se postavljata vprašanji njihove resnične reprezentativnosti in potreba po predstavništvu širše »baze« namesto krepite vlog samoselekcioniranih »voditeljev skupnosti« (Medved 2005, 524). Intervjuvanci (2010) ob tem vprašanju poudarijo negativno vlogo države na področju dosedanje komunikacije s temi manjšinami. Odgovori so negativne narave, komunikacija teh manjšin z državo je: »bolj slaba« (Antalašić 2010), »ni v zadostni meri« (Jovanović 2010), »zelo slaba« (Maliqaj 2010), »trenutno ne obstaja« (Kalač 2010) in podobno. Todorović (2010) pravi: »Komunikacije z državo ni, pošiljajo te od ene institucije do druge, vsi pravijo, da niso pristojni za ta vprašanja«. Zaradi neobstoja konkretnejše komunikacije, »politične stranke poskušajo artikulirati njihove nacionalne interese samo v času predvolilnega boja« (Berishaj 2010). »Po vprašanju kolektivnih pravic smo naleteli na veliko nerazumevanje in ignoranco s strani medijev in državnih organov« (Dimitrievski 2010). Večina vidi Zvezo zvez kot sogovornika države v imenu teh manjšin. »Predstavniki narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji komunicirajo skupaj prek Zveze zvez z državo, vendar tudi posamezna društva komunicirajo z državo, a ne v statusu manjšin, ampak društev. Ocenjujem, da bi ta komunikacija morala biti na veliko višjem nivoju in verjetno se bo izboljšalo, ko se bo uredil družbeni status narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji« (Lakić 2010). Baltić (2010) ocenjuje komunikacijo med Zvezo zvez in državo kot »relativno pogosto, a zaenkrat še ne dovolj poglobljeno in konkretno, saj na strani države še ni pravega interesa za razreševanje teh vprašanj«.

»Glede na dosedanje prakso obravnavane tematike v RS in v skladu s konceptom varstva, ki ga odražajo novejši mednarodnopravni dokumenti, bi bilo potrebno v Sloveniji varstvo manjšinskih skupnosti dopolniti v smislu večje fleksibilnosti in prilagajanja dejanskim življenjskim okoliščinam, številu pripadnikov ter izraženim zahtevam in dejanskim potrebam teh skupnosti« (Klopčič 2003, 187).

5.2 Vprašanje statusa

Eno ključnih vprašanj je, kakšen status bi morala Republika Slovenija podeliti narodom nekdanje Jugoslavije v Sloveniji ob dejstvu, da narodni manjšini v Sloveniji, italijanska in madžarska, imata po 64. členu Ustave Republike Slovenije status avtohtone narodne skupnosti, po 65. členu Ustave Republike Slovenije pa ima tudi romska skupnost poseben status.

Vidnejši predstavniki narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, zbrani v Koordinaciji zvez in kulturnih društev konstitutivnih narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Republiki Sloveniji, so v dokumentu z naslovom Javna pobuda Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev, Srbov, ki živijo v Republiki Sloveniji (2003), ki so ga predstavili na okrogli mizi Evropske komisije proti rasizmu in nestrpnosti pri Svetu Evrope v Ljubljani, dne 14 oktobra 2003, so med drugim v pobudi navedli, da so »v novo nastali državi Republiki Sloveniji v objektivno narodno manjšinski situaciji brez možnosti lastnega vplivanja na svoj položaj in statusa«. V pobudi tudi pozivajo k ugotavljanju in priznavanju statusa tem narodom kot narodne manjšine, prav tako omenjajo tudi znižanje statusa, ki so ga imeli v skupni jugoslovanski državi, konstitutivnost v vseh republikah ter neobstoj nikakršnega statusa teh manjšin.

Pred rezultati analize družboslovnih intervjujev (2010) je pomemben pregled Kržišnik-Bukičeve (2003b, 304) o statusnih spremembah po osamosvojitvi Slovenije: »Najprej, ABČHMS v RS niso več konstitutivni narodi. Drugič, ni jim dodeljen status avtohtonih narodnih manjšin. Tretjič, ni jim dodeljen status niti ne-avtohtonih narodnih manjšin ali drugače določenih narodnostno kolektivnih entitet. Četrtoč, ne neposredno ne posredno, ne kot pripadniki narodov, ne kot deli narodov dotedanje skupne države, ki živijo v Sloveniji, in navkljub njihovi prepoznavni družbeno dejanski znatni številčnosti, v ustavi niso (niti) omenjeni«. Prva točka statusnih sprememb teh manjšin po Kržišnik-Bukičevi je zelo polemična, saj konstitutivnosti teh narodov na federativni ravni v nekdanji skupni državi ni mogoče razumeti neposredno kot tudi konstitutivnosti v vseh posameznih republikah, tako da v tem pogledu ni mogoče govoriti o statusnih spremembah v slovenskem pravnem redu. »Povojne slovenske republiške ustave ne vsebujejo posebnih določb v prid varovanja teh skupnosti. V nobeni povojni ustavi ni

mogoče najti določb o pripadnikih v Sloveniji živečih narodov in narodnosti Jugoslavije kot konstitutivnih (etničnih/narodnih) prvin slovenske države« (Komac 2007, 38). Pri dodeljevanju statusa Kržišnik-Bukićeva (2003b, 309) loči sociološko in pravno raven:

Sociološko gledano dvoma ne bi smelo biti, saj je (tudi) tukajšnja raziskava²⁸ pokazala, da Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci, Srbi v Sloveniji narodne skupnosti s pripadajočimi bistvenimi značilnostmi – so. S pravnega stališča pa ABČHMS v RS narodne manjšine niso. Niso, ker v pravnem pogledu v našem primeru ne gre za ugotavljanje dejanskih družbeno življenjskih okoliščin določenih skupin prebivalstva, temveč za prisotnost ali odsotnost dveh dejavnikov druge vrste, za politično voljo in politično odločitev države, ki se zrcalita v dodelitvi ali nedodelitvi tem skupinam neke načelne dobrine, dobrine, ki jo enačimo s pojmom statusa, statusa kot v pravno normo pretočene politične odločitve države.

Odgovore vidnejših predstavnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji bi lahko postavili v štiri skupine. V prvo skupino bi postavil Đukanovića (2010), pri katerem se opazi strah pred poslabšanjem odnosa z večinskim prebivalstvom (več v prav tam) in zaradi tega pravi: »Ni pravi čas za priznavanja statusa manjšine. Mi, ki smo prišli sem, se moramo bolj prilagoditi temu sistemu, ne pa oni nam«. Đukanoviću (v prav tam) je pomembno, da ga država šteje kot lojalnega državljana in to bo že pomenilo veliko: »Nič ne pomeni, če nas priznajo kot narodno manjšino, če nas ob tem ne spoštujejo«.

V drugo skupino bi uvrstil tiste, ki pravijo, da bi morali imeti nek poseben status, kot ga ima romska skupnost: »Najmanj tak status kot ga ima romska skupnost, naj imajo te skupnosti. Vsaj nek poseben status, torej najmanj status etnične manjšine« (Antunović 2010). Berishaj (2010) postavlja na eno stran najmanj tak status, kot ga imajo Romi ali pa po drugi strani »ukiniti načelo paritete Madžarom in Italijanom in sprejeti nov zakon o manjšinah, kjer bi bile vse manjšine poistovetene«.

Tretja skupina predstavlja tudi največjo skupino, to so tisti, ki pravijo, da bi morali narodi nekdanje Jugoslavije v Sloveniji imeti isti status, kot ga ima italijanska in madžarska manjšina (Andanovski 2010; Antalašić 2010; Jovanović 2010; Maliqaj 2010;

²⁸ Raziskava Inštituta za narodnostna vprašanja (2003) *Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*.

Todorović 2010). »V najmanjši obliki bi morali imeti status narodnih manjšin, če izhajamo iz položaja, da smo bili v skupni državi nacije ali narodi, tako da je največja nepravilnost za te narode, da so ostali izven ustavne ureditve v Sloveniji« (Kalač 2010). Maliqaj (2010) pravi, da »v Evropi že nekaj časa več ne igra vloge avtohtonost ampak številčnost. Naj bo za vse enako, ne moreta biti dva standarda, eden za italijansko in madžarsko manjšino, drugi za narode nekdanje Jugoslavije«. Problematiko avtohtonosti omeni tudi Antalašić (več v 2010).

Avtohtonost se je kot nov pojem pojavila šele v času osamosvajanja Slovenije, in sicer z amandmajem številka LV (več v Komac 2007, 44-45). »Mnogi, ki so aktivno sodelovali pri tvorbi tedanjih sprememb, so prepričani, da je bil pojem avtohtonosti vpeljan zato, da se zameji število populacij, ki jih je potrebno uvrstiti med narodnomanjšinske skupnosti« (Komac 2007, 45). V današnjih časih mnogi kličejo po črtanju tega pojma, med temi so tudi intervjuvanci (2010). Kržišnik-Bukić (več v Šuljić 2005) je tudi kritična do pojma avtohtonosti in se zavzema za pojem tradicionalnosti. »Dve do tri generacije naj bi bile merilo za tradicionalnost, to pa znaša od 40 do 50 let. Poleg tradicionalnosti igra pomembno vlogo tudi merilo številnosti pripadnikov manjšine, čeprav majhno število pripadnikov manjšini ne krati pravice do samoopredelitve za manjšino in do spoštovanja pravic« (Šuljić 2005). »Črtanje besede avtohton iz ustave bi bila dobra podlaga za nadaljne razprave in ureditev poimenovanja različnih narodnostnih skupnosti v Sloveniji ob upoštevanju izkušenj drugih držav, v katerih prebivajo različne narodnostne skupnosti« (Zbičajnik 2006). »Verjetno se je razprava o avtohtonosti zdela močno zapletena tudi sestavljalcem sodobne zakonodaje s področja varstva »klasičnih« narodnih manjšin. Izhod iz zagate je bil narejen tako, da je bil v izhodišče varstva »klasičnih« manjšinskih skupnosti (Italijanov in Madžarov) postavljen pojem narodnostno mešano ozemlje« (Komac 2007, 62).

Lakić (2010) tudi predlaga »status narodne manjšine« in zavrača opredelitev statusa manjšine na podlagi avtohtonosti, pri čemer postavlja razliko (v prav tam): »Z italijansko in madžarsko manjšino želimo biti enakovredni, a s tem ne mislimo, da moramo imeti popolnoma enake pravice«. To je že del četrte skupine, ki razlikuje med »klasičnimi« in »novimi« narodnimi manjšinami. Dimitrievski (2010) pravi, da bi ti narodi »morali zaradi posebnih zgodovinskih razlogov dobiti status ustavno priznanih manjšin s pripadajočimi kolektivnimi pravicami na celem ozemlju Slovenije, kjer

obstaja zadostna gostota poseljenosti. To so v glavnem večja gospodarska središča Slovenije, v katerih obstaja organizirano delovanje interesnih skupin teh pripadnikov in je možno te pravice tudi racionalno uveljaviti«. To skupino pa najbolj opiše Baltić (2010), ki pravi: »Država bi jim morala zagotoviti status, ki bi dejansko ustrezal njihovemu manjšinskemu položaju«.

5.3 Manjšinska vs. integracijska politika

Novе narodne skupnosti v Sloveniji zaradi zgoraj opisanih teoretskih karakteristik izstopajo iz okvirjev klasičnih priseljenjskih skupnosti in tudi klasičnih narodnih manjšin oz. skupnosti, a se bolj nagibajo k slednjemu, tako da je po takem težko opredeliti te skupnosti v eno ali v drugo politiko. »V katero politiko države naj bodo vmeščeni narodi nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, v manjšinsko ali v integracijsko?« je vprašanje iz intervjujev (2010) za potrebe tega diplomskega dela, ki se direktno navezuje na zgoraj zapisano dilemo.

»Večina priseljencev iz prostora nekdanje Jugoslavije se je v Slovenijo priselila že pred osamosvojitvijo Slovenije. Njihovo vključevanje v slovensko okolje se je torej začelo že v času, ko Slovenija še ni imela in ni izvajala nobene posebne integracijske politike. Zato se zastavlja vprašanje, v kolikšni meri je bila praksa dosedanjega (spontanega) vključevanja priseljencev v slovensko družbo uspešna z vidika ciljev, ki so zapisani v slovenski integracijski politiki« (Bešter 2007, 125). Intervjuvanci bi želeli, da se urejajo vprašanja njihovih skupnosti v okviru manjšinske politike Republike Slovenije, pogosto iz razloga, »ker smo se mi na nekakšen način že integrirali, tega problema za večino tega prebivalstva ni« (Jovanović 2010). Te manjšine so se integrirale že v tolikšni meri, da ne potrebujejo biti del integracijske politike, manjšinska politika je bolj pomembna iz razlogov, da jih država podpira tudi na kulturnem nivoju (več v Antalašić 2010), poleg tega Lakić (več v 2010) navede željo po ohranitvi narodnostne identitete narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji kot razlog za vmestitev le-teh v manjšinsko politiko. »Naša želja je, da se do nas vodi manjšinska politika in da se integriramo v slovenski politični sistem. Mi se ne strinjamo s tem, da nas mečejo v integracijsko politiko, ker smo živeli v skupni državi, nismo nek tujek v tem prostoru in se ne moremo primerjati s priseljenci iz Afrike in Azije« (Maliqaj 2010).

»Četudi niso poimenovane kot manjšine oz. avtohtone narodne skupnosti, s čimer se je država izognila obveznostim varstva manjšin, pa ne spremeni dejstva, da zaradi soobstoja večetničnih skupnosti obstajajo tudi določene potrebe in pričakovanja državljanov Slovenije glede zagotavljanja možnosti za ohranjanje nekaterih od teh posebnosti. Ključno je vprašanje politik, ki bi omogočale zadovoljevanje potreb in izpolnjevanje pričakovanj, in ne pojmovanje samo« (Komac in drugi 2007, 90). »Bistveno je, kaj se tem skupnostim ponuja, znotraj katere politike bo to ponujeno, pa ni toliko pomembno. Glede na to, da realno gledano lahko pričakujemo dolgoročno prisotnost teh skupnosti v Sloveniji, je morda bolj smiselno tem skupnostim priznati manjšinski status in njihov položaj urejati znotraj manjšinske politike« (Baltić 2010). Ob zgoraj zapisanem je pomembno dodati tudi odgovor Dimitrievskega (2010), ki vidi rešitev v hibridu iz skrajnosti, ki jih sam omenja: »Pripadnike narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji zaradi zgodovinskih dejstev težko uvrstimo v eno ali drugo politiko, ker kolektivne pravice ni mogoče uresničevati v sklopu integracijske politike. Po drugi strani pa se klasična manjšinska politika omejuje le na določeno teritorialno področje in ima vključene številne toge elemente, ki pa se v realnem življenju slabo izvajajo.«

5.4 Predlagane ureditve

5.4.1 Mehanizem

Že v prejšnjih delih tega diplomskega dela je razvidno, da nove narodne skupnosti v Sloveniji potrebujejo mehanizem, prek katerega bodo enakopravno predstavljeni njihovi manjšinski pogledi na politična in družbena vprašanja v Republiki Sloveniji. »Tak mehanizem, ki bi omogočal enakopravno udeležbo predstavnikov teh skupnosti v slovenski politiki, je po mojem mnenju zelo potreben. Menim, da bi bil tak mehanizem, če bi bil primerno zastavljen, lahko dolgoročno zelo koristen za državo Slovenijo« (Baltić 2010). Vsi intervjuvanci (2010) se strinjajo s potrebo po obstoju primernih mehanizmov, med njimi je tudi Kalač (2010), ki pravi: »Mehanizem ali institucija, ni nujno, da je to neka politična organizacija, naj je to vsaj neko civilno združenje, ki bi

javno opozarjalo na vse oblike diskriminacije, ki se dogajajo v Sloveniji. V Sloveniji ne obstaja niti ena institucija, ki bi se ukvarjala z vprašanji narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, a bi vsekakor morala obstajati«. »V zadnjih sedmih letih smo se organizirali na osnovi Zakona o društvih in ustanovili Zvezo zvez kulturnih društev Slovenije, ki vključuje Zveze pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji z namenom, da vzpostavimo dialog z državnimi organi in njenimi najvidnejšimi predstavniki; predsednikom države, parlamenta in Vlade Republike Slovenije« (Dimitrievski 2010).

Kakšen naj bo ta mehanizem? »Obliko in vsebino tega mehanizma bi morali doreči predstavniki omenjenih skupnosti, predstavniki države in stroka. Predpogoj za vzpostavitev nekega učinkovitega mehanizma je priznanje narodnih skupnosti, ki bi jim bil tak mehanizem namenjen, saj je treba vedeti, katere so te skupnosti. Ali bi bilo to priznanje izraženo skozi ustrezne zakone ali skozi ustavo je manj pomembno« (Baltić 2010). Dimitrievski (2010) konkretno o mehanizmu: »Deklaracija o politiki Republike Slovenije, kot je delovni naslov dokumenta, ki ga bodo predložile vladajoče poslanske skupine, predvideva ustanovitev Sveta iz predstavnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji in državnimi organi, ki bo omogočal predstavljanje ter zagotavljanje interesov«.

5.4.2 Model varovanja manjšinskih pravic

Pomemben vidik k rešitvi ureditve tega vprašanja dobimo z analizo odgovorov na vprašanje »Kakšen model varovanja manjšinskih pravic bi bil najbolj primeren za narode nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji?«.

Kalač (več v 2010) vidi te manjšine znotraj modela, ki bi bile organizirane znotraj take institucije, »ki bi se v enem delu financirala iz proračuna Republike Slovenije, v drugem pa iz obveznega plačevanja vsakega predstavnika teh narodov v Republiki Sloveniji« ter da bi bila ta institucija »v povezavi s parlamentom Republike Slovenije oz. s političnimi strankami in bi prek tega poboljševala pravice teh narodov v Sloveniji«. Baltić (2010) pravi, da bi potrebovali tak model, ki bi zagotavljal uresničevanje pravic na naslednjih štirih področjih: »učenje maternega jezika, prisotnost v javnih medijih, urejeno in zadovoljivo financiranje kulturnih dejavnosti in ustrezna zagotovitev politične

zastopanosti« ter poleg tega izpostavlja, da »ne potrebujemo dvojezičnih napisov, dvojezičnih osebnih dokumentov, itd.«. Dimitrievski (2010) omenja, da jim »tudi pri treh dosedanjih pogovorih s predsednikom države, dr. Danilom Türkcom, ni uspelo opredeliti modela zaščite za narode nekdanje Jugoslavije v Sloveniji« ter »da je njihov cilj »poimensko ustavno priznanje vseh omenjenih pripadnikov«. Prav tako tudi Berishaj (2010) vidi »določitev statusa manjšine v Ustavi Republike Slovenije« kot ključni del modela zaščite manjšinskih pravic narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji. »Parlamentarci, s katerimi sodelujemo, se nagibajo k postavitvi splošnega modela zaščite novodobnih manjšin. Modeli nordijskih držav se mi zdijo zanimivi, hrvaški tudi, a je ta bolj na deklarativni ravni« (Dimitrievski 2010).

»Hrvaški model se mi zdi najbolj primeren, vse manjšine na Hrvaškem so našteje v Ustavi Republike Hrvaške, avtohtonost ni merilo, imajo posebne institucije za manjšine, tudi precej financirajo svoje manjšine, dajo samo 200 tisoč evrov za črnogorsko manjšino« (Lakić 2010). Iz podobnih razlogov vidi tudi Đukanović (več v 2010) hrvaški model kot primer Sloveniji za izboljšanje odnosov do teh manjšin. Prav tako tudi vidnejša predstavnik hrvaške manjšine v Sloveniji (Antalašić in Antunović) vidita hrvaški model kot dober model za Slovenijo.

Jovanović (2010) izpostavi: »Model svetov narodnih manjšin, prek teh bi se urejala vsa odprta vprašanja posamezne manjšine«. Poleg Hrvaške »svete narodnih manjšin« pozna tudi Srbija. Todorović vidi srbski model kot dober model za Slovenijo, izpostavi del tega modela: »V Srbiji je prag za vstop političnih strank v parlament 5 odstotkov, za manjšine je že dovolj da osvojijo odstotek, ki zadostuje enemu poslancu«. Todorović (v prav tam) vidi vsebino modela varovanja manjšinskih pravic teh narodov v štirih točkah: »1. biti priznani kot manjšinska narodna skupnost, 2. imeti pravico na zastopnost v državnih medijih v svojem maternem jeziku, 3. možnost izbirnega predmeta svojega maternega jezika, ne kot dodatni predmet, v osnovnih in srednjih šolah, 4. zagotovljeno zastopstvo v parlamentu«. Maliqaj (2010) poda dve rešitvi iz kosovskega modela varovanja manjšinskih pravic: »Če je devet odstotkov neke manjšine v posamezni občini, mora biti podžupan občine iz te manjšine. Kosovski parlament ima 120 poslancev, 20 poslanskih sedežev pa je zajamčenih za vse manjšine, tako da ima pet odstotkov prebivalstva zagotovljeno 20 sedežev v parlamentu«. Andonovski (več v 2010) navede kvote, ki se uporabljajo v makedonskem modelu na

področjih izobraževanja, zaposlovanja in napredovanja v javni upravi ter zastopstvu na vseh nivojih oblasti, kot možno osnovo za ureditev modela varovanja manjšinskih pravic narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji.

Pri intervjuvancih je mogoče opaziti, da po večini vidijo model varovanja manjšinskih pravic v matičnih domovinah svojega naroda kot najbolj primeren model za varovanje manjšinskih pravic novih narodnih skupnosti v Sloveniji.

5.4.3 Oblika političnega predstavništva

Konkretnije na vprašanje »Kakšna oblika političnega predstavništva bi bila najbolj primerna za narode nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji«, nam da direktni vidik teme tega diplomskega dela. Predlagane oblike političnega predstavništva novih narodnih skupnosti lahko razdelimo na dve skupini, politično predstavništvo v odločevalskih telesih in na drugi strani, politično predstavništvo v posvetovalnih telesih.

Glede političnega predstavništva v odločevalskih telesih se intervjuvanci (2010) razvrstijo po različnih ravneh, na katerih bi bili politično predstavljeni. Prvo razvrstitev povzeme Jovanović (2010), ki vidi rešitev v tem, da so na kateremkoli nivoju oblasti predstavljeni politični interesi teh manjšin, a pri vsem tem pravi, da »ni potrebno gledati na to vprašanje s čustvi, ampak z realnimi možnostmi«. Kalač (2010) »pod številko ena« vidi politično predstavništvo teh manjšin »v parlamentu in ostalih nivojih oblasti«. »Od krajevnih skupnosti in občin pa vse do parlamenta bi te manjšine morale sodelovati pri kreiranju politik na vseh nivojih oblasti v Sloveniji, to ne bi škodilo nikomur, bi samo obogatilo reševanje nekaterih problemov iz drugega vidika, različne kulturne korenine bi prinesle neke nove in boljše družbene rešitve« (Antalašić 2010). Todorović (2010) pravi, da »bi morali biti zastopani v parlamentu in občinskih svetih« v občinah, »kjer so bolj gosto naseljeni«. Prav tako vidi Berishaj (več v 2010) predstavništvo teh manjšin na vseh nivojih oblasti. Đukanović (2010) po drugi strani pravi, »da še ni čas za zagotovljeno predstavništvo v Državnem zboru« in dodaja, da je za zdaj o tem »preoptimistično govoriti« ter vidi, da bi bilo koristno, da so vključeni predstavniki teh manjšin na lokalni ravni, v občinah.

Kot končni predlogi znotraj te skupine se navezujejo na predstavništvo na najvišjem nivoju zakonodajne oblasti. Lakić (2010) pravi: »Najbolje bi bilo, če bi imel vsak narod svojega predstavnika v parlamentu, vendar ni izključeno iskati tudi neko racionalno rešitev«. Kot končni cilj poleg ustavnega priznanja kolektivnih pravic vidi Dimitrijevski (več v 2010) tudi zastopstvo teh manjšin v parlamentu Republike Slovenije. Baltić (2010) vidi možnost rešitev političnega predstavništva teh manjšin tudi prek Državnega sveta: »V Sloveniji imamo kot posebno predstavniško telo na državni ravni, tudi Državni svet in morda bi se tudi prek te institucije lahko iskalo možnosti za politično participacijo priseljskih skupnosti. Morda bi bilo smiselno skozi Državni svet zagotoviti zastopanost priseljskih skupnosti kot takih, v Državnem zboru pa zagotoviti participacijo pripadnikov priseljskih skupnosti znotraj obstoječih političnih strank«.

Vsekakor sem za sodelovanje predstavnikov skupnosti v vseh predstavniških telesih, tako na državni kot na lokalni ravni. Pri tem je potrebno poskrbeti za to, da se iznajde mehanizem, ki bo zagotavljal dejansko zastopanost interesov posamezne etnične skupnosti in ne samo interesov politične stranke, na katere listi je bil kandidat ali kandidatka iz vrst te skupnosti izvoljen/-a. V primeru, da bi se odločili za sistem manjšinskih list, na katerih bi bili kandidati in kandidatke iz vrst posameznih skupnosti in katere bi lahko volili samo pripadniki teh skupnosti, pa bi bilo potrebno paziti na to, da tovrstna avtonomizacija ne bi vodila v izolacijo oz. ne bi stala na poti kakovostni integraciji te skupnosti. Morda je najbolje imeti ustrezno kombinacijo enega in drugega pristopa (Baltić 2010).

Drugo skupino tvorijo predlogi, ki vidijo politično predstavništvo novih narodnih skupnosti v posvetovalnih telesih oz. v telesih, ki nimajo zakonodajnih moči. Kalač (2010) ob zgoraj navedenem predstavništvu v odločevalskih telesih, vidi, da bi morale te manjšine biti posebej predstavljene na Ministrstvu za kulturo in Ministrstvu za zunanje zadeve, ob čem pravi: »To ne bi bilo samo v našem interesu, ampak v interesu vse Slovenije, predstavniki narodov nekdanje Jugoslavije so lahko most med Slovenijo in državami nekdanje Jugoslavije in celo širše«. Đukanović (več v 2010) predlaga tak organ, na katerega se lahko vedno te manjšine obrnejo. Todorović (več v 2010) vidi Urad za narodnosti kot organ, ki bi moral skrbeti za nove narodne skupnosti. Đukanović (2010) zaključuje: »Mogoče bi bilo najbolje tudi sodelovanje v svetih«.

Največ predlogov se osredotoča ravno na obstoj Sveta pri Vladi Republike Slovenije. »Predlagali smo jim, da se pri Vladi Republike Slovenije ustanovi Svet narodov nekdanje Jugoslavije, ki bi se ukvarjal z vprašanji in statusom narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji, ta bi bil sestavljen iz predstavnikov vseh narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji ter predstavnika Vlade« (Lakić 2010). O podobnem kot Lakić govorita tudi Dimitrievski (več v 2010) in Maliqaj (več v 2010). Jovanović (več v 2010) vidi Svet narodnih manjšin kot organ, katerega bi morala ustanoviti Vlada in bi svoja stališča izražal neposredno njej sami. Antunović (2010) pa vidi Svet kot organ, iz katerega »bi moral biti izbran vsaj en zastopnik v parlamentu«, ki bi nato tam predstavljal vse te manjšine skupaj. Lakić (v 2010) pravi, da bi bil Svet »uvod reševanja tega vprašanja«, vendar poleg tega pričakuje, »da se sprejme tudi kakšen politični akt v Državnem zboru Republike Slovenije v povezavi z narodi nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji«.

Ob obliki političnega predstavništva je pomembno tudi, ali naj bodo pogledi na družbena in politična vprašanja novih narodnih skupnosti v Sloveniji predstavljeni skupaj ali posebej. Intervjuvanci (2010) soglašajo, da bi morala biti vsaka manjšina oz. skupnost znotraj novih narodnih skupnosti v Sloveniji predstavljena posebej. A vidijo potrebo, da so interesi teh manjšin v začetni fazi predstavljeni skupaj, ker imajo v tej fazi vsi zelo podobne interese.

5.4.4 Deklaracija o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti

Narodi nekdanje Jugoslavije v Sloveniji si že od neodvisnosti Slovenije prizadevajo za ureditev kolektivnega statusa. Zadnja leta se zavzemajo za ureditev statusa in položaja teh narodov, združenih najprej v koordinaciji in nato prek formalno ustanovljene Zveze zvez. V letu 2010 – kar so navajali tudi v intervjujih (2010), ki sem jih opravil z vidnejšimi predstavniki teh manjšin – so s koalicijskim poslancem Miranom Potrčem, podpredsednikom Državnega zbora, in koalicijsko poslanko Janjo Klasinc, predsednico Odbora za zunanjo politiko (oba iz vladajoče politične stranke Socialnih demokratov), delali na deklaraciji, ki naj bi jo sprejel Državni zbor Republike Slovenije. 18. decembra 2010 je poleg zgoraj naštetih še dodatnih 45 poslancev dalo v proceduro v Državni zbor

predlog Deklaracije o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti (Državni zbor Republike Slovenije 2010).

Tri spremembe, ki jih deklaracija prinaša, so te, da narode nekdanje Jugoslavije v Sloveniji opredeli kot nove narodne skupnosti in v 2. točki deklaracije opredeli, da so to: »Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi (poimensko naštetih po abecednem redu)«. Tretja in najpomembnejša sprememba pa je zapisana v 5. točki deklaracije: »Državni zbor Republike Slovenije posebej priporoča Vladi Republike Slovenije, da kot obliko trajne skrbi za ohranjanje in razvoj identitete navedenih narodnih skupnosti ustanovi posebno posvetovalno telo Vlade Republike Slovenije – Svet«, ki »bo omogočal predstavljanje in zagotavljanje uresničevanja interesov teh narodnih skupnosti«.

V 6. točki je več napisanega o Svetu:

- svet sestavljajo posebej vseh šest narodov, »ki jih sami določijo in predstavniki državnih organov, ki jih imenuje Vlada«;
- »predseduje mu minister, pristojen za kulturo«, »njegovega podpredsednika, ki mu pomaga pri delu Sveta, pa imenujejo člani Sveta iz vrst predstavnikov narodnih skupnosti«;
- »svoje odločitve sprejema soglasno«;
- »deluje na podlagi srednjeročnega in letnega programa, predvsem pa:
 - obravnava vprašanja, zahteve in predloge, ki jih Svetu predložijo subjekti interesnega organiziranja pripadnikov narodnih skupnosti, navedenih v tej deklaraciji;
 - obravnava in sprejema stališča do predlogov odločitev Vlade in ministrstev, ki se nanašajo na tematike obravnavanih narodnih skupnosti ter;
 - pripravlja poročila o svojem delu, s katerimi enkrat letno seznanja Vlado in Državni zbor«;
- »podrobnejšo sestavo in način delovanja Sveta sprejme to posvetovalno telo v prvem letu svojega obstoja«.

Miran Potrč (v Masten in Petovar 2011) pravi: »Deklaracija ni osnova za ustavno ureditev statusa narodov nekdanjega SFRJ-ja«. Za tako deklaracijo je pomembno, da je široko sprejeta, iz največje opozicijske stranke, Slovenska demokratska stranka, so »napovedali podporo na vseh obravnavah«: »Glas za je napovedala tudi Eva Irgl iz poslanske skupine SDS-a z obrazložitvijo, da je treba vzpostaviti razmere za dostojanstveno ohranjanje narodne pripadnosti« (prav tam).

Dne 1. februarja 2011 je Državni zbor Republike Slovenije pod 26. točko dnevnega reda 24. redne seje sprejel Deklaracijo o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnostih, »navzočih je bilo 72 poslank in poslancev, za jih je glasovalo 63, proti 3«. Deklaracijo so poleg koalicijskih strank in poslancev narodnih skupnosti podprli še v največji opozicijski stranki. Zmago Jelinčič, prvak Slovenske nacionalne stranke, je z nacionalistično retoriko zavrnil podporo svoje stranke deklaraciji: »V Slovenski nacionalni stranki nismo in nikoli ne bomo za tako deklaracijo«. Poslanci Slovenske ljudske stranke so bili zadržani do sprejema deklaracije, ker so »prepričani, da posega na področje, ki ga Ustava ne ureja« (več v Državni zbor Republike Slovenije 2011). Pri sprejemu deklaracije je najpomembnejše, da je bila sprejeta z veliko večino poslank in poslancev, kar je dalo še večjo težo sami deklaraciji.

6 SKLEP

Namen tega diplomskega dela je bil odgovoriti na ključni vprašanji, ki se pojavljata ob tematiki političnega predstavnštva novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji »Ali je že trenutni politični sistem, ki nikjer posebej ne omenja posebnih pravic in ne predvideva posebnih teles, ki bi se ukvarjala z vprašanji teh skupnosti, zadovoljiv in v primerni meri reprezentativen za narode nekdanje Jugoslavije?« ter »Ali nove narodne skupnosti v Republiki Sloveniji potrebujejo zadovoljiv mehanizem, prek katerega bodo enakopravno predstavljeni njihovi manjšinski pogledi na politična in družbena vprašanja v Republiki Sloveniji?«. Prav tako je pomembno soodločanje v okviru slovenskega političnega sistema o vseh odprtih vprašanjih v povezavi z njihovimi skupnostmi.

Prek teoretskih okvirjev političnega predstavnštva in področij varovanja manjšinskih svoboščin in pravic ter analiz priseljskih oz. novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji, primarnih pravnih virov, mnenj političnih akterjev, analize (predloga) Deklaracije o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti in še posebej analize dvanajstih družboslovnih intervjujev z vidnejšimi predstavniki narodov nekdanje Jugoslavije v Sloveniji sem prišel do nekaterih zaključkov.

Dejstvo je, da so narodi nekdanje Jugoslavije oz. nove narodne skupnosti v Sloveniji posebna oz. »novodobna« vrsta manjšine, saj se zaradi dolgotrajnega življenja s Slovenci v okviru istih državnih ureditev razlikujejo od »klasičnih« priseljskih skupnosti, po drugi strani pa se razlikujejo tudi od »klasičnih« narodnih manjšin oz. skupnosti, saj njihov manjšinski obstoj ni neposredno povezan s spremembo državnih meja, ki bi povzročila, da postanejo zamejci svojih matičnih domovin.

Prek modelov varstva narodnih manjšin v Republiki Sloveniji, Republiki Hrvaški, Zvezni republiki Nemčiji in Republiki Finski smo dobili pregled, kako velik je razkorak med narodnimi in novimi narodnimi manjšinami, kako so nove narodne manjšine inkorporirane skupaj z narodnimi manjšinami v model varovanja manjšinskih pravic, kako kljub dolgi zgodovini priseljevanja priseljske skupnosti in njihove številne generacije potomcev nimajo urejenih kolektivnih pravic ter na kako visoki ravni je

lahko postavljena politična klima za določeno narodno manjšino.

Politično predstavništvo novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji sem v raziskovalno-analitičnem delu analiziral na podlagi sedanje ureditve, vprašanja statusa, manjšinske ali integracijske politike, predlaganih mehanizmov, modelov varovanja manjšinskih pravic, oblik političnega predstavništva ter (predlagane) deklaracije Državnega zbora Republike Slovenije. Ugotovitve kažejo na to, da sedanja ureditev ne zadostuje realnemu položaju in zahtevah teh manjšin ter da je neobstoj nikakršnega statusa in položaja teh manjšin neupravičena in nepravilna, čeprav sam status in položaj po sebi ni zelo pomemben. Kot ugotavljajo tudi intervjuvanci (2010), bi bilo bolje, če bi bili bolj podprti pri svojih kulturnih dejavnostih, tudi z ustanovitvijo posebnih organizacij za te namene. Tudi vprašanje manjšinske in integracijske politike je bolj pomembno z vidika, kaj katera ponuja in ne v katero od politik bi morali vmestiti te manjšine. Bolj vprašljivo je početje države, ko ignorira njihov poseben položaj.

S sprejeto deklaracijo zdaj uradno poimenovanje teh manjšin obstaja in naloga vseh, ki se ukvarjajo s to tematiko, od samih predstavnikov teh manjšin pa vse do odločevalcev in strokovnjakov, je, da uporabljajo termin nove narodne skupnosti. Posamično pa govorimo o albanski narodni skupnosti, bošnjaški narodni skupnosti, črnogorski narodni skupnosti, hrvaški narodni skupnosti, makedonski narodni skupnosti in srbski narodni skupnosti.

Ob predlaganih modelih varovanja manjšinskih pravic je potrebno poudariti, da ni mogoče priključiti novih narodnih skupnosti k obstoječem modelu varovanja manjšinskih pravic v Sloveniji, prav zagotovo ni čas za zagotovljene poslanske sedeže v Državnem zboru Republike Slovenije, tudi ustavna opredelitev novih narodnih skupnosti sama ne bi predstavljala neke vsesplošne rešitve, bolje bi bilo, če bi se vzpostavila taka družbena klima, prek podpiranja novih narodnih skupnosti v šolskem sistemu in na kulturni ravni, da bi resnično lahko enakopravno politično in družbeno participirali brez kakršnekoli diskriminacije.

Večjo skrb bi novim narodnim skupnostim moral prinesiti nov način popisovanja prebivalstva, registrski popis 2011 prvič od obstoja popisov na področju Slovenije ne bo vseboval opredelitev: materne jezika, veroizpovedi in narodnostne pripadnosti,

dolgoročno lahko to pomeni neke vrste statistično čiščenje slovenske nacije.

V tem položaju je najbolj primerno sodelovanje novih narodnih skupnosti v posvetovalnih organih, svetih, da pridejo njihova vprašanja institucionalno do najvišje ravni državne oblasti. Politično predstavništvo novih narodnih skupnosti v Sloveniji bi moralo predstavljati poleg predstavništva v posvetovalnem telesu pri Vladi Republike Slovenije, ki ga deklaracija Državnega zbora o politiki Republike Slovenije do novih narodnih skupnosti predvideva, tudi predstavništvo oz. ustanovitev posebnih oddelkov na ministrstvih, ki so zadolžena za kulturo in šolstvo (Ministrstvo za kulturo, Ministrstvo za šolstvo in šport in Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo). V teh oddelkih bi morali biti zaposleni oz. bi morali sodelovati tudi predstavniki iz vrst novih narodnih skupnosti. Nove narodne skupnosti bi bilo potrebno priključiti tudi k Uradu za narodnosti, še bolj pomembno bi pa bilo, da bi država ustanovila javni zavod, ki bi se ukvarjal z ohranjanjem kulturne in jezikovne identitete predstavnikov novih narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji in bi znotraj tega ustanovila finančni sklad za podporo teh dejavnosti. Tako bi poleg določitve posebnega položaja in statusa novim narodnim skupnostim, brez dodatnih zagotovljenih pravic, poleg ustanovitve Sveta pri Vladi Republike Slovenije in skrbi za njegovo financiranje, bil postavljen okvir teh skupnosti, ki bo postavil nove narodne skupnosti na bolj enak in enakopraven položaj v slovenski družbi. Prek tega se bodo tudi nove narodne skupnosti, znotraj slovenske nacije, enakovredno preslikale v vse sfere političnega predstavništva na Slovenskem.

7 LITERATURA

Andanovski, Goran. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 28. oktober.

Antalašić, Branimir. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 21. oktober.

Antunović, Petar. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 29. oktober.

Baltić, Admir. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 23. julij.

Bajec, Anton, ur. 1994. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Berishaj, Martin. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 6. september.

Bešter, Romana. 2007. Integracija in model integracijske politike. V *Priseljenci: Študija o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 105-134. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Bird, Karen, Thomas Saalfeld in Andreas M. Wüst. 2011. Ethnic diversity, political participation and representation: a theoretical framework. V *The Political Representation of Immigrants and Minorities: Voters, parties and parliaments in liberal democracies*, ur. Karen Bird, Thomas Saalfeld in Andreas M. Wüst, 1-22. Oxon/New York: Routledge.

Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.

Dimitrievski Ilija. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 28. oktober.

Dolenc, Danilo. 2005. Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po II. svetovni vojni. V *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 2. natis, 37-87. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Državni zbor Republike Slovenije. 2010. *Predlog deklaracije o politiki Republike Slovenije do novih narodnih manjšin*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=101&st=a&epa=1414-v&mandate=-1&unid=PA|E094E588E5BEBADAC12577E000381AEE&showdoc=1> (24. januar 2011).

--- 2011. *Megnetogram 24. redne seje Državnega zbora Republike Slovenije z dne 1. februarja 2011*. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=97&st=m&cs=1&fts=%5C%22novih+narodnih+skupnosti%5C%22&showdoc=1&unid=MDZ|2F4339BA4605E0DAC125782A003303F6> (22. februar 2011).

Đukanović, Čedo. 2010. Intervju z avtorjem. Kranj, 20. julij.

Flander, Benjamin. 2004. *Pozitivna diskriminacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Hrvatski sabor. Dostopno prek: <http://www.sabor.hr> (20. januar 2011).

Imamović, Mustafa. 1998. *Historija Bošnjaka*. Sarajevo: Bošnjačka zajednica kulture Preporod.

Javna pobuda Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev, Srbov, ki živijo v Republiki Sloveniji. 2003. Dostopno prek: http://exyumak.si/index.php?option=com_content&view=article&id=48&Itemid=53 (29. april 2010).

Jovanović, Dušan. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 2. november.

Kalač, Amer. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 23. julij.

Klopčič, Vera. 2003. Mednarodno pravne razsežnosti manjšinskega varstva v Republiki Sloveniji. V *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 137-190. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vpašanja.

Komac, Miran, Mojca Medvešek in Petra Roter. 2007. *Pa mi vi povejte kaj sem!!!?: Študija o etnični raznolikosti v Mestni občini Ljubljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Komac, Miran. 1999. *Varstvo narodnih skupnosti v Republiki Sloveniji*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2003. »Nove« narodne skupnosti. V *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 38-136. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2005. Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. V *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 2. natis, 207-236. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2007. Varstvo »novih« narodnih skupnosti v Sloveniji. V *Priseljenci: Študija o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 35-65. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Kržišnik-Bukić, Vera. 2003a. Uvod. V *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 7-37. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2003b. Obravnava med-manjšinskih razmerij v RS. V *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, ur. Vera Kržišnik-Bukić, 288-312. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Lakić, Veselin. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 22. julij.

Maliqaj, Tahir. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 26. oktober.

Medved, Felicita. 2005. Politična integracija, državljanstvo, politična participacija in reprezentacija. V *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 2. natis, 453-557. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2007. Politična udeležba in stališča o političnem predstavnstvu »novih etničnih/narodnih skupnosti«. V *Priseljenci: Študija o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 391-422. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Masten, Aljoša in Gašper Petovar. 2011. *Narodom nekdanje Jugoslavije možnost za uveljavitev kolektivnih pravic: Obeta se širša parlamentarna podpora*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/slovenija/narodom-nekdanje-jugoslavije-moznosti-za-uveljavitev-kolektivnih-pravic/248550> (24. januar 2011).

Morrill, Richard L. 2004. Representation, Law and Redistricting in the United States. V *Spaces of Democracy: Geographical Perspectives on Citizenship, Participation and Representation*, ur. Clive Barnett in Murray Low, 67-92. London: SAGE Publications.

Polzer Srienz, Mirjam. 2000. Reprezentacija in participacija etničnih skupin v zakonodajnih organih. *Razprave in gradiva/Treatises and Documents* (36/37): 227-254.

Pušenjak, Dejan. 2002. Strah pred opredeliti se: O novodobnih narodnih in verskih skupnostih. *Delo*, 104 (8. maj).

Rangus, Marjeta in Drago Zajc. 2010. Koncept predstavnstva: kdo koga predstavlja in kako. *Teorija in praksa* 47 (4): 732-748.

Roter, Petra. 2005a. Opredeljevanje manjšin. V *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 2. natis, 169-197. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

--- 2005b. Integracija. V *Percepcije slovenske integracijske politike: Zaključno poročilo*, ur. Miran Komac in Mojca Medvešek, 2. natis, 199-205. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Svenska folkpartiet i Finland. Dostopno prek: <http://sfp.fi/> (20. januar 2011).

Širčelj, Milovoja. 2003. *Verska, jezikovna in narodna sestava prebivalstva Slovenije: popisi 1991-2002*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Šuljić, Tomica. 2005. Tiha asimilacija: Ignoriranje obstoja ustavno nepriznanih manjšin. *Mladina*, 32. Dostopno prek: http://www.mladina.si/tehdnik/200532/clanek/slo--manjsine-tomica_suljic (15. januar 2011).

Tatalović, Siniša in Ružica Jakešević. 2007. Etničke manjine i evropska sigurnost u procesima globalizacije. V *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, ur. Siniša Tatalović, 37-56. Zagreb: Politička kultura.

Tatalović, Siniša. 1995. *Manjinski narodi i manjine u zapadnoj demokraciji*. Zagreb: Prosvjeta.

The Council of Europe/ERICarts Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe. 2010. Dostopno prek: <http://www.culturalpolicies.net/web/finland.php?aid=421> (24. januar 2010).

Todorović, Nedeljko. 2010. Intervju z avtorjem. Ljubljana, 20. julij.

Tolnauer, Aleksandar. 2007. Ostvarivanje prava nacionalnih manjina – primjer Republike Hrvatske. V *Etničke manjine i sigurnost u procesima globalizacije*, ur. Siniša Tatalović, 163-170. Zagreb: Politička kultura.

Ustava Republike Slovenije (URS). Ur. l. RS 33/1991 (28. december 1991).

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina. Narodne novine RH 155/2002. Dostopno prek: <http://www.sabor.hr/fgs.axd?id=1847> (20. januar 2011).

Urad Vlade RS za narodnosti. Dostopno prek: <http://www.uvn.gov.si> (24. januar 2011).

X, Malcolm. 1964. *Speech at the Founding Rally of the Organization of Afro-American Unity*. Dostopno prek: <http://www.blackpast.org/?q=1964-malcolm-x-s-speech-founding-rally-organization-afro-american-unity> (21. marec 2011).

Zbičajnik, Sebastjan. 2006. Pravna definicija poimenovanja avtohtonih in neavtohtonih manjšin. *Pravna praksa*, 45 (23. november).